

279155

DARUL VREMII

LITERATURĂ
ARTĂ
ȘTIINȚĂ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1247 30

CAL

A. I.

—

FEBRUARIE 1930

—

No. 1

DARUL VREMII

LITERATURĂ - ARTĂ - ȘTIINȚĂ

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI COMITET

ANUL I. - No. 1.

FEBRUARIE 1930.

CUPRINSUL :

I. Chinezu	Bilanț ardelean
I. Agârbiceanu	În noapte
Cornelia Buzdugan	Ași vrea să fiu...
Ion Munteanu	Povestea unei inimi
G. Retezeahu	La frumoasa 'n casă...
Justin Ilieșiu	Provincială
Victor Papilian	Un acuzat zâmbi...
Hans Watzlik	Ca stânca (trad. de I. C. Delabaia)
Șt. Bezdechi	Ovidiu și soția sa

Cronica literară: Crăișorul, roman de Liviu Rebreanu (I. Breazu); *Cronica plastică*: Expoziția Ioan Mățișse-Teutsch și Traian Bilțiu-Dâncuș (Aurel Ciupe); *Mișcarea culturală din țară și în străinătate*: Cărți, Reviste, Insemnări de: Val. Bologa, I. Chinezu, Victor Papilian, Val. Pușcariu, etc.

ABONAMENTE :

Un an 250 lei Pentru instituții și autorități 500 lei
Șase luni 150 lei Exemplarul 25 lei

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA : CLUJ, STRADA STROESCU No. 18

Toate manuscrisele, cărțile de recenzat și revistele se vor trimite pe adresa redacției.

REDACTOR RESPONSABIL : I. Munteanu

Năzuința care a dat îndemn de viață acestei reviste
ne-a venit de dincolo de preocupările pur estetice.

Simțim cu toții că printre încheieturile formelor, în
care viața Ardealului de azi pare a fi cristalizată, un fluid
de neliniști își caută o albie nouă.

Există un gând răzleț și o vorbă nerostită încă, ele-
mente de preț tănuite în ascunzișuri ca și comorile pe care
le anunță doar vâlvătai în noapte.

In nădejdea că vom putea să dibuim măcar aceste
daruri, pornim la drum.

Rămâne să se vadă dacă pionierii vor putea să înfrunte
greutățile începutului și cu noroc să însemne dâră bună
celor ce vor veni după ei.

Darul Vremii

Bilanț ardelean

O moștenire seculară nu se lichidează într'un deceniu. Adevărul, repetat până la banalitate, se poate verifica ușor și în istoria Ardealului de azi. În nouile cadre ale țării întregite, Ardealul și-a păstrat, în adevăr — cel puțin în liniamente generale — aproape intactă vechea lui fizionomie; schimbările ce s'au făcut sunt numai de suprafață, nu de adâncime.

Istoriceste, faptul este explicabil. În pozițiile de conducere se găsesc aceleași mentalități, aceleași structuri sufletești — taberele în care sunt repartizate nu interesează — care au pregătit și priveghiat marele moment al destinului ardelean. Tactica a putut fi adaptată situației noi, s'au putut lansa cuvinte proaspete de comandă: în straturile mai adânci ale spiritului public însă, pe care ochiul mai atent le zărește prin toată țesătura aparențelor, stăruie întregă, vechea moștenire de gândire.

E glasul trecutului îndelungat când toate gândurile, toate voințele se concentrau dârze pe singura linie de apărare a patrimoniului național al vremurilor ce au creat spiritul de bloc în care individul se pierde în disciplina uniformizantă, masivă a colectivității.

Ardealul a adus pe planul țării întregite această tară a trecutului: spiritul rigid, pluralist, cu neîgăduite virtuți de masă, dar lipsit de supleță, incapabil de multeori de a se articula individual.

În nici o altă parte a țării nu se gândește și nu se vorbește atâta la plural ca aici. „Noi și ei” sau „noi și ei” este o categorie de gândire pentru cetățeanul ardelean care în cele mai mărunte frământări ale vieții se raportează ca gravitate, în gând, cel puțin primului ministru, simțind alături de dânsul legiunea invizibilă de tovarăși, culegând din această senzație de solidaritate cel mai puternic argument pentru cauza lui și socotindu-se, în același timp, dispensat de obligația de a-și rotunji în vorbe, pe toate fețele, intenția. Ne gândim la acele basoreliefuli primitive în care figurile abia se detașează de fond.

În ordine culturală această etapă spirituală se traduce prin uneori foarte îndelungi sincope de susceptibilitate pentru creația individuală, prin accentuarea laturei sociale a culturii cu finalitate efică, prin înglobarea așa dar a oricărei manifestațiuni personale în economia totului.

Trecutul exemplifică din belșug aceste afirmațiuni. E suficient să ne amintim bunăoară stăruința anacronică a latinismului din veacul trecut, stăruința viguros afirmată, — fără a putea produce, totuși, personalități creatoare — împotriva tuturor evidențelor strălucit susținute de splendida generație 48-istă din principate. Latinismul a rămas așa de mult la suprafața conștiinței ardelenice pentru marea lui valoare educativă, pentru forța de rezistență și mai ales pentru larg cuprinzătoarea disciplină națională ce se degaja din mirajul unei măiri antice.

Absența, cu puține excepțiuni, dela mișcarea Junimei nu este decât reversul aceleiași medalii. Izolarea operei de artă de întregul complex de contingente sociale tradiționale, judecarea ei după unicul și immanentul criteriu al talentului, părea fără noimă și, poate, frivolă, într'un colț de țară unde toate eforturile trebuiau concentrate într'un singur sens, unde toate realizările erau valorificate în raport cu participarea lor la împlinirea unui imperativ național-regional. Cartea canonicului blăjan Grama, despre Eminescu — consecventă în absurditatea ei — este punctul culminant al atitudinii de negație, aruncată de-a curmezișul noului făgaș al vremii: acela al diferențierii sensibilității românești.

Infloritoarea viață a „Astreii” timp de zeci de ani — exemplu unic în cultura românească — autoritatea ei suverană care absorbea și coordona toate năzuințele individuale,

topindu-le în anonimatul rezervorului de energie națională, este și el un fenomen ce se întregă în postulatele spiritului ardelean.

Și tot așa de firesc era ca „Sămănătorul“ să găsească pământ primitiv și roditor în Ardeal. Nu însemna el oare, într'un fel, o reacțiune împotriva autonomiei operei de artă, împotriva izolării ei în turnul de fildeș al estetismului individualist pentru care admirația ardelenilor a fost totdeauna avară?

Sămănătorismul a însemnat un reviriment profund pentru sufletul acestei părți de țară, căci în el se găseau răspunsuri și îndemnuri de viață venite, de data aceasta, nu de sus, din construcții abstracte și apriorice, ci din înțelegerea adâncă, realistă a vieții țărănești, adevăratul blazon de nobleță al Ardealului, cea mai solidă temelie a dreptului lui față de streini, singura indicație a căilor prin care el putea participa din plin la ritmul vieții românești integrale.

„Luceafărul“ este un popas de glorie în zbuciumul fecund al Ardealului din ajunul războiului, o răscruce de întâlnire a aspirațiilor pan-românești în care însă vechiul spirit global, prețuind pe poet nu pentru notele ce-l deosebesc de alții ci pentru ceea ce-l apropie de popor, stăruie încă.

* * *

Ardeaul trăiește, gândește și visează și astăzi în, mare parte, în orbita sămănătorismului cu Agârbiceanu în continuare, cu monumentul „Ion“ al lui Rebreanu pe un plan mai apropiat și cu Goga în fundul zării.

La ramificațiile ce s'au ivit de la acest curent încoace, Ardeaul n'a luat parte, încercările de a evada din ritmul copleșitor al sămănătorismului — prelungit aici mai mult decât dincolo de munți — au rămas gesturi izolate, neinstare să lase o dâră mai adâncă în urma lor, să antroneze o mișcare.

S'au tras unele concluzii pesimiste din această stare de lucruri, s'a vorbit de spirit „gregar“, lăsându-se să se înțeleagă, uneori, că ar fi la mijloc o osândă congenitală, alte dăți, că ar fi vorba de o retrașare voită, programatică, în dosul nu știu căror ambiții perimate. Nici una, nici alta.

În zăbava care mai dăinuiește încă în Ardeal, se disting vizibil urmele unor constrângeri care i-au fost impuse din afară și care au putut încetini pulsul lui de viață, fără a-i atinge însă substanța intimă, spontaneitatea de a se regăsi în consensul vieții românești, în ceasul hotărâtor.

Energia comprimată are uneori ciudate izbucniri compensatoare. Budai Deleanu a apărut, neașteptat și fără predecesori, într'un timp în care latinismul se pregătea să-și întindă stăpânirea aridă peste țările românești, Coșbuc a răsărit senin în momentele când „Sămănătorul“ se căuta de abia, iar în zilele noastre, Blaga a intrat în puternice simboluri nouă și ampla sinteză dibuită de „Gândirea“, sinteză care îmbină străvechea, aspra, înnegurata moștenire tracă, limpezimea latină, imponderabilele nuanțe de ortodoxie bizantină și sensibilitate slavă.

Iată pentru ce bilanțul Ardealului nu ni se pare deficitar. Blaga este crainicul generației ce se ridică și pe care o visăm de un românism ușurat de balastul comparațiilor tulburătoare, paralizante, ridicată de asupra „vegetativului etnografic“, în regiunea unde acest etnografic sentimental va căpăta rezistența și mlădirea de oțel a ideii.

Punem în balanța nădejilor noastre acest vis, fiindcă credem în el ca într'o realitate.

I. CHINEZU.

In noapte

Nenorocirea căzu ca un fulger din senin. Nu aprinse, ca biciul de foc al norilor, nu făcu lumină, ci, sec, uscă inimile și închise sufletul într'un bloc de gheață.

Părinții părea că au orbit: priveau fix, cu tulbure increment în ochi, și nu vedeau nimic: nici oameni, nici lucruri. Globul ochiului era uscat în orbite: pleoapele sgâriau când, în restimpuri depărtate, se lăsau în neștire să acopere aceste lentile ale nebuniei, ce mocnia în craniile rzzimate în palme palide, de mort.

Pentru ei nu era nici cer, nici pământ, nici lucruri. Păreau scoși din cadrele existenței: nu mai aveau gând. Ingenunchiase strivit subț cumplita lovitură a sorții? Li-l smulse cineva din creeri, cum ai smulge o plantă din rădăcină? Fusese o înșelare că au avut până acum gânduri?

Și, nu simțeau nimic! Erau împietriți de atâta nesimțire, un fel de surzenie nouă, care-i izola de lume. Toate liniile omenești ale feței dispărură: ei se schimbară în lucruri, nu mai erau oameni. Greutatea le crescuse enorm, și apăsau pe scaune ca niște blocuri de stâncă.

Era seară, și dela amiazi închipuiau pe scaunele lor două mumii. Nu mai era nimic în lume afară de ei, dar ei nu mai existau.

Se întorseseră dela clinică. Era lucru hotărât, fără puțință de apel: fetiței lor de douisprezece ani trebuiau să-i taie piciorul drept... Poate i l-au și tăiat până acum. Și, ieri încă, se juca!

Când auziră sentința, tatăl copilei spuse grav și hotărât: „Domnilor, tăiați-mi-l pe-al meu! Tăiați-mi-le pe amândouă. O să fie mai bine așa“.

Doctorii îl priviră ciudat, și schimbară priviri.

Fu nevoe să-l pună cu sila într'o trăsură închisă, alături de nevastă-sa: se urcase pe masa de operație.

De-atunci apasă nemișcați pe scaunele lor ca două stane de piatră sură. Slugile înspăimântate trec în vârful degetelor prin odăile vecine, privesc prin geamuri, se sperie și se strecoară ce niște năluci.

Seara târziu, când în capul tatălui începu să se târască, ca un vierme ce-a reușit să iese la suprafață, cel dintâi gând, acesta nu-i lumină mintea ci simțirea: avu senzația limpede că-i o grămadă de gunoiu. Se prăbușise în el tot ce a fost lumină, căldură, viață: rămăsese o grămadă de gunoiu. Mai neputincios decât o rămă, mai fără preț decât un fir de nisip, mai singur decât bufnița ce chiaună în scorbura ei putredă.

Nu se simțea umilit: umiliția nu l-ar fi lăsat sa se ficăloșască așa de cumplit în fața sa însuși. Se simțea îngrozitor de disprețuit. El se disprețuia? Altul? Și pentru ce? Intre-bările aceste, care ar fi putut să fie mântuitoare, nu se apropiau de el. Se simțea cufundat în dispreț ca într'o mlaștină.

Tatăl fusese un om fericit în viață. Trăise la adăpostul grijilor materiale, câștigă mai mult decât avea nevoe, își iubise soția și copila. Își avea, din finerețe, felul lui de-a înțelege existența, rostul lui în lume. Simțea tragedia existenței omenești care apune în moarte, dar avuse destulă putere să fie senin și vesel. Deși era un om chibzuit, avea mult spirit, și era o plăcere să trăiești cu el, să te bucuri de prietenia lui.

Avea gând care săgeta departe, și simțire delicată, care întrezăria și mai departe. În scurgerea celor patruzecișicinci de ani el își clădise o lume, în mijlocul căreia se simțea stăpân și rege. Nu era mândru ci mulțumit cu sine însuși, și mândria lui era una singură:

că din darurile cu cari l-a înzestrat natura, n'a pierdut nici unul, nici nu le-a folosit decât spre desăvârșirea sa.

Ajunsese să se simtă o înfirmă parte a existenței, să pipăe în sine divinitatea, s'o întâlnească pretutindenea unde=și arunca ochii. Simțea un fior din nepătrunsa taină ce ne înconjoară. Cunoștea Scriptura, și adora pe Cel ce se jertfise pentru toți oamenii. Cunoștea toate religiile și sistemele filosofice. Intrezărea, îngrozit de spaimă și de bucurie, posibilitățile de desăvârșire a omului în vecinicie.

Trăise, totuși, ca un om slobod, nerobit de pațimi. Se bucura și de cerul instelat, și de pământul însoțit, și de lumină și de întuneric, și de vânt și de arșiță. Fusese un om care însănoțosează viața.

Iar acum era o grămadă de gunoiu. Multă vreme rămase la senzația aceasta. N'o putea alunga. Numai o lămurire se ivi în gândul lui: „Iov a fost pus pe o grămadă de gunoiu, afară din cetate, nu pentruca să oprească molima, ci pentrucă era el însuși gunoiu“.

Mama, într'un târziu, se desprinse din împietrire, se sculă cu mare silă de pe scaun, își târî picioarele, și=și așeză palmele reci pe fruntea soțului. Instinctiv, el făcu o mișcare de respingere: să nu se murdărească ea!

Auzind pași, slujnica intră, și, cum nu-i răspunse nimenea la întrebare, aprinse, ca de alte dăți, lampa. Mama îi spuse ceva, un cuvânt pe care nici ea nu-l pricepu. Tatăl o privi ca pe o străină. Lampa lumină totuși, ca și alte dăți, camera frumos mobilată.

Tatăl își mișcă grumazul înțepenit, prvi în jur: îi era greu și silă că se află aici. Pentru ce luminează lampa? Uite, toate lucrurile astea sunt grozav de străine, și privesc împietrite, sur, la dânsul. Au fost ale lui, dar poate înainte cu veacuri. El, care stă pe scaun, e tot cel cu veacuri înainte? Cu neputință!

Inchise ochii, pe frunte mereu cu palmele reci ale femeii. Dar gândurile, pornite odată, se ridicau din adâncuri, grele ca de plumb părănd că=i sfarmă feasta.

Vai, era grozav de sărac! Nimic nu mai avea. Nimic! Singur și prăpădit în mijlocul universului. Așa s'ar simți o stâncă stearpă, mâncată de vânt și arșiță, în mijlocul deșertului, dacă ar avea simțire. Era sărac și părăsit, nu mai avea nimic, fiindcă el însuș nu mai era nimic.

Unde s'a ascuns luminosul, puternicul de ieri? Unde este omul? Omul era el, grămada de gunoiu de azi, și cel de ieri n'a fost decât o închipuire? Cine=a trăznit copacul ce săgeta înălțimile? Sau n'a fost un copac, ci numai o părere?

Se simți întreg amar. Ar fi voit să=l ia cineva în mână, să=l strângă ca pe=un bruş de fină, și să=l arunce, risipindu=l, în vânt. N'are alt preț.

De=odată îi veni limpede gândul acesta: „Nenorocirea înălță!“

Râse cu hohote de hârcă, scârțâite, monstruoase. Cât era de înghețată, carnea se încrâncenă pe soția sa la râsul lui.

După ce râse mult, cumplit, sări de pe scaun, începu să se plimbe cu pași mari, și să vorbească singur:

„Innalță! Unde era să mă înalțe? N'am fost destul de sus, și unde=s acum? In gunoiu, cu dreptul Iov, nebunul acela din vechime. Ce plăcere pe El, pe Atotputernicul, să=ți îngăduie să=ți înalți mereu capul, pentru a te putea trăzni mai bine, fiind mai aproape de El? Așa purcedea un împărat roman cu muștele. Dar' sunt eu baremi o muscă? Nu, sunt numai lucrul pe care se pune muscă“.

Buzele femeii, vinețe=negre, se mișcau. Spunea ceva, dar așa de încet, încât nu înțelegea.

— Poffim! Pe mine m'a înălțat suferința! Sunt atât de sus, Doamne, încât poate trece peste mine viermele pământului.

Cu cât se trezia, se apropia de el tot mai înspăimântătoare, icoana realității: copila. Se lupta din răspuțeri, cu furie, să=și întunece din nou mintea, să nu se poată gândi la copilă. Vreme de ceasuri strigă și vorbi singur ca un nebun.

Nevastă=sa, vecinic mai tare decât el, cerca să=l liniștească. Pe la miezul nopții putu să=l culce.

Adormi îndată, dar în somn începu o ceartă și mai groznică cu sine însuși. Striga prin vis, își agita brațele, deschidea ochii înspăimântați, se ridica în capul oaselor. Când se iniști, spre zori, părea scos din bae. ●

Femeia îl priveghe toată noaptea. Era lumină albă când mama, abia ațâpită, simți mâna lui pe cap.

— Dormi Ileano?

Ea trăsări.

— Uite ce este: eu trăiam ca un Dumnezeu, și nu eram decât un om muritor.

Femeia nu pricepu nimic.

— Noi cu toții murim, Ileano... Și... și va muri și copila noastră, ca și noi. Numai El e vecinic. El nu poate fi nici orb nici... schiop! El singur! Ceilalți putem fi ciungi și ologi, pentru că murim. E tot atât, ori cum ai muri. M'ai de mult, cu veacuri înainte, mă răzvrăteam la gândul, că suntem muritori. Atunci, nu înțelegeam. Acum înțeleg! Și e bine că putem muri, e bine că nu suntem nemuritori. Doamne, cât e de bine. Și eu și tu și copila vom muri! Înțelegi tu, Ileano? Poate e singurul bine din lume!

Dar soția de mult nu-l mai asculta. Plângea încet și potolit, un plâns ce mânâncă din viață cum mânâncă din huma neagră de pe coastă părăiașele născute din topirea zăpezii.

I. AGĂRBICEANU

Ași vrea să fiu...

*Ași vrea să fiu femeia patriarhală, care
Să=fi tind un braț puternic și=0 inimă vitează,
Ca fruntea=fi ostenită, când munca încetează,
Cu'ncredere s'o razimi de umărul meu tare...*

*Să simt cum rodnicia în mine adânc pulsează
Și sânul cum se umple de sevă nutritoare
Ca brazda când presimte recolta viitoare
Ce încolțește tainic sub soarele de=amiază.*

*Ași vrea... Dar glasu=mi scade cum se destinde=0 strună.
Și, palidă copilă a vremilor moderne,
Eu n'am să pot vreodată să'nalț spre fruntea=fi brună*

*Decât priviri din care tristețea doar se cerne,
Pe când îmi crește'n suflet — eteric crin de lună —
Amara parodie a dragostei eterne.*

CORNELIA BUZDUGAN

Povestea unei inimi

Licia, frumoasa patriciană veni cu pruncul în brațe la ospățul lui Nero. Tânăra văduvă, îi aducea răspuns împăratului la propunerile lui de dragoste. Era mamă și voia să-și consacre întreaga viață creșterii fiului său.

Nero a privit-o lung tot timpul ospățului. A băut mai mult decât altădată. A turtit cupe după cupe de argint în capetele sclavilor, hohotind prelung ca o cucuvae într-o noapte blestemată. Apoi, obosit și-a așezat capul pe masă prefăcându-se că doarme.

Invitații, folosindu-se de momentul potrivit, au început să părăsească sala ospățului. Licia, cu copilul în brațe, se ridică cea dintâi și plecă în spre ieșire. Nu făcu însă doi pași, căci Nero se aruncă în urma ei și înainte de a i se fi putut împotrivi, îi răpi copilul dispărând cu el pe o ușe misterioasă.

Licia se aruncă în urma monstrului țipând de durere. Se rătăci printre coridoarele strâmte; căută neîncetat până în zorii zilei să-și găsească pruncul și apoi căzu la pământ, pierzându-și conștiința.

De atunci, nouă ani nu-și mai văzu copilul...

Frumoasa patriciană de odinioară deveni o umbră. Dorul singurului ei copil îi seca trupul și-i distrugea frumusețea. Trăind retrasă de lume, aștepta cu o încredere neclintită clipa, când trebuia să-și revadă fiul. Mânia împăratului n'o mai putea urmări după-ce i se uscau florile tinereții.

Și după nouă ani, era din nou chemată la curtea împăratului.

Licia, se îmbracă în haine albe. Faldurile de marmoră i se potriveau de minune cu argintul părului. Părea o sfântă cu fața încrestată de durere. Inima împăratului trebuia să se înduioșeze înaintea celei mai îndurerate mame. După atâția ani de suferință, copilul trebuia să-i fie redat.

Nero, o primi cu răsuri de safir. Văzând-o îmbătrânită, părea că se bucură de o peră-i drăcească. Răzbunarea lui își ajunsese scopul. Un refuz adus împăratului trebuia scump plătit.

— Frumoaso Licia, — vorbi Nero — înduioșat de suferințele tale de mamă eu am hotărât să-ți redau pruncul. De acum înainte îl vei putea strânge la sân pe vecie. Nimeni în lume nu vă mai poate despărți.

Licia căzu în genunchi să-i mulțumească, în timp ce un sclav negru conducea în sală doi copii.

Licia se întoarse, ca mușcată de șarpe, înapoi. Auzise pașii tiptili de copii. Se aruncă asupra lor ca o leoaică flămândă. Îi cuprinse în brațe și îi strânse la piept. Apoi îi lăsă la pământ și făcu câțiva pași înapoi. Ea n'avea decât unul. Care dintre cei doi era al ei?

Unul era de o înfățișare slută. Loviturile de biciu i-au schimonosit fața. Trupul îi era slab și chinuit.

Al doilea era de o frumusețe rară. Avea o înfățișare veselă și mulțumită de copil iubit și răsfațat. Aveau amândoi aceeași vârstă. Zece ani.

Licia se întoarse cu ochi întrebători spre Nero. Care dintre cei doi era copilul ei? Împăratul îi înțelese gândul și ca în noaptea ospățului blestemat, începu să rădă cu sughițuri, ca în fața unei glume reușite.

— Mamă romană, nu îți cunoști oare pruncul? Se vorbesc doar minuni de instinctul matern. O mamă trebuie să-și recunoască pruncul și după o viață de om. Cei nouă ani să te fi făcut să-ți uiți copilul, mamă vitregă?

— Mamă fără dragoste și suflet. Ce s'ar fi întâmplat dacă trebuia să-ți cauți fiul în

întreg imperiul roman? Cum îl recunoștea printre sutele de mii de prunci asemănători? Azi ai în față doar doi copii. E atât de greu să ghicești care e al tău?

Licia căzu cu fața la pământ. Avea presimțiri funebre. Nero îi pregătea o cursă înfiorătoare.

— Mamă mincinoasă — reîncepu împăratul. Indoiala ta își bate joc de simfirea sfântă de mamă. Mai poți să stai să cumpănești și s'alegi?

— Mamă nevrednică, ascultă-mi judecata. Te voi închide în această cameră cu copiii o oră. În acest timp vei alege. După o oră va trebui să ucizi pe unul dintre ei. Astfel voi ști că ți-ai recunoscut copilul. Iar dacă nu vei ști să hotărâști, îi voi ucide eu cu mâna mea pe amândoi.

Și Licia rămase singură, cu cei doi copii, dintre care unul era al ei. Strângea pumnalul în mână și plângea. Lacrimile îi întunecau vederea — și biata mamă, avea nevoie de atâta lumină pentru a afla adevărul!

— Care dintre voi e copilul meu? Care trebuie să fie victima? În sângele cărui trupșor trebuie să-mi scald pumnalul? Vai mie! Nu crima mă înspăimântă, căci aș fi în stare să fac crima. Imi este teamă doar că pumnalul meu va da greș... Care dintre voi e copilul meu?

Licia îi strângea la piept pe amândoi. Îi privea cu dragoste și ură totodată. Căci ea nu putea să-l iubească decât pe unul. Al doilea trebuia ucis. Dar care trebuia iubit și pe care trebuia să-l urască?

S'apropia de ei ca o fiară fioroasă. Îi mângâia cu privire de mamă pe rând. Nu știa și nu putea să aleagă. L'ar fi ales pe cel frumos. Ar fi fost cea mai fericită mamă cu cel mai frumos dintre copii. L'ar fi ales pe cel slujit. Nenorocitul avea atâta nevoie de o mângâiere de mamă!

Și apoi a decis. Cel frumos era pruncul ei. În clipa următoare celalt se svârcolea în sânge...

Nero, pași triumfător în sală. O măsură pe Licia batjocoritor. Se ploconi adânc înaintea ei și apoi o trimise, zicându-i:

— Ești sigură, o mamă, că pruncul pe care îl strângi în brațe e al tău și nu cel care zace mort?...

Astfel se începu iadul în casa patricienei Licia. În sufletul nenorocitei mame se încuibase indoiala. Dacă alegerea sa era greșită? Dacă își ucisese pruncul și acum încălzea la sânul său o odraslă streină?

Copilul tremura în fața ei. Slăbise și pălise ca o floare la umbră. Ochiul scrutători îl pătrundeau până în măruntaiele trupului fraged.

— De ce mă privești cu atâta asprime mamă — îngăima el. Mi-e frică de tine. De ce mă urmărești pretutindeni în viață și vis? De ce mă urâști mamă?

Licia se înăbușea de plâns în fața învinuirilor timid rostite. Simțea și ea zi cu zi că bietul trup fraged se topește sub privirile ei. Dar ce putea face. Indoiala, viperă cu o suță de limbi, își clădi cuib veșnic în inima ei și îi otrăvea întreg sângele.

— Unde e adevărul — urla ea. O zei, dați-mi un singur semn, spre a-mi lumina conștiința. Adormiți-mi bănuiala că ași fi ucigașa pruncului meu și că la sân azi încălzesc un pui de năpărcă.

Noaptea, s'apropia de patul copilului. Îi asemena în amintire cu soțul ei. Îi asemena cu ea însăși. Și se convingea că e al ei, carne din carnea ei. Apoi îi ghicea obiceiuri și o fire streină. Atunci i se părea îndepărtat, iar chipul celui ucis i se părea aproape, îi auzia vocea slabă și rugătoare: mamă, mamă...

Licia era apucată în astfel de clipe de o furie nestăpânită. Se arunca asupra copilului, lovindu-l cu o ură neîmpăcată și strigându-i: „pui de năpărcă“!

După un an, mamă și fiu s'apropiau cu cincizeci de ani de mormânt.

* * *

Intr'una din zile, o sclavă în zdrențe, cu fața plină de sânge intră în casa Licii. Se aruncă la picioarele ei abia respirând. Licia se aplecă asupra ei și putu auzi:

— Am fost doica copilului tău. Împăratul m'a închis într'o celulă ca să nu-ți pot destăinui adevărul. Salvată ca prin minune, am venit să-ți fac o mărturisire. Copilul pe

care îl hrănești e un copil al lui Nero. Pe al tău l'ai ucis tu, cu o lovitură de pumnal.

Licia, scoase un țipet de pasăre rănită. Totul i se întunecă înaintea ochilor. Simțea că cerul cade de asupra-i, iar pământul se confundă și o înghite. Totul i se păru că dispare, devine haos, iar din mijlocul acestei involburări putu desprinde o idee: copilul pe care îl încălzise la sân era al lui Nero, iar pe al său îl ucise.

— Unde ești fiu de monstru — urlă Licia înfuriată. Il găsi în grădină și se năpusti asupra lui. Copilul o văzu și începu să fugă dinaintea-i. Simțea că de data aceasta va fi străpuns de ochii mamei. Se împiedică și în clipa următoare plecă și sufletul lui, pasăre nevinovată, spre Hades.

* * *

Licia rămase săptămâni de-arândul fără glas. Inima îi împietrise, nu mai putea vărsa nici o lacrimă. Simțea o durere fără margini. Ar fi vrut să-și pună capăt zilelor și n'avea puterea să ridice un pumnal să-și străpungă pieptul.

A patra zi se repetă scena cu sclava. Venise ca și mai înainte cu hainele rupte și fața scaldată în sânge. Căzu în fața doamnei și nu putu rosti de cât atât:

— Te-am mințit din porunca împăratului. Inima ta de mamă a ales bine. Copilul era al tău. A doua oră ți-ai ucis propriul tău prunc.

Sclava vorbi și apoi se rostogoli moartă pe fața pământului.

Licia, putu să scoată un hohot de râs. Apoi o podidură lacrimile. Iar pe gură sângele începu să-i țâșnească pârau. Inima i se frânse, o biată inimă de mamă...

ION MUNTEANU

BCU „I. G. Cantacuzino” Library Cluj *La frumoasa'n casă...*

*Fragedul ei trup
Gol stă în oglindă:
Basmu-și întrerup
Foile de tei;
Cu un ochiu colindă
Indiscret un ram
Goliciunea ei
Printr'un colț de geam.*

*Frunzele pornesc
Luptă de-ațătare,
Toate clevetesc;
Zumzetul se lasă,
Ca un roiu în soare,
Dela pom la pom:
„La frumoasa'n casă
A intrat un om“.*

G. RETEZEANU

Provincială

Oraș provincial,

Ți bat din nou la poartă mânat de-al vieții val.
Pe străzile înguste agale trec femei
Și crai bătrâni și palizi cu pașii rari și grei.
Acelaș turn gigantic se 'ndreaptă către soare,
În jurul catedralei aceeași tei în floare,
Și porumbeii galeși adorm pe brațul crucii.
Pe-aceleași case slute le 'mprejmuesc ulucii,
Aceleași birje-aleargă cu caii schiopătând,
Pe-aceiași pierde-vară prin crâșme-i vezi căscând.
Și voiajorii gureși sosesc mereu și pleacă —
Zădarnică li-e truda, căci țara e săracă...

Oraș provincial,

Gu oameni fără gânduri și fără ideal,
Gu prăvălii închise, ori cu vitrine sparte,
Gu-o librărie 'n care abia găsești vre-o carte,
Gu visuri scaturate, cu cerșetori căranți, —
Te ocrotesc în zare aceeași negri munți.
În parcul tău se plimbă aceeași cămătări,
În cafenele cântă aceeași lăutari.
Aceleași fetișcane cu păr oxigenat
Stau fără nici o grijă, cu trântorii la stat,
Se tutuesc, râd, țipă, și-și spun vorbe de clacă —
Dar tot mai fără milă azi praful te îneacă...

Oraș provincial,

Gu lumea plictisită ca babele la bal,
Ge-mi pasă mie astăzi că-s teii albi de floare,
Ori varsă în cascade lumină blondul soare?
Ge-mi pasă mie astăzi de este veselie,
Ori dacă râde moartea în inima-mi pustie?
Gând trec pe-aceleași drumuri bătute altădată,
Mi-e inima rănilă ca floarea scaturată,
Și ochii mei sunt tulburi ca nopțile cu ploi,
Găci a 'mpietrit iubirea pentru vecie 'n noi,
Femei de-altă dată, tu mi-ai săpat mormânt,
Și amintiri de aur se spulberă în vânt...

IUSTIN ILIEȘIU

Un acuzat zâmbi...

O altă cameră mai încăpătoare și totdeauna mai curată, decât sala de repetiție a muzicii, nu se găsea în tot regimentul. Era de altfel și socotită drept odaie de lux; fusese, nu de multă vreme, popotă și acum de câte ori era nevoie, servia la sfeștani și solemnități. Repetițiile, ca nu cumva să se strice luciul scândurilor ceruite sau să se zgârie pereții până la mijloc dați cu vopsea albă de ulei, se țineau vara în curte și iarna într'un coridor din mansardă, iar șeful muzicii în primirea căruia sala era încredințată, păstrător responsabil al tradițiunii și al ceremonialului, o păzia cu strășnicie, ținând-o sub cheie ca pe o odaie de musafiri în casa cu mulți copii neascultători. Avea și o așezare potrivită. Alături de ea se găsea grădina de zarzavat a regimentului și acoperișul casei pieziș încheindu-se pe zidul dinapoi, părea să goniască afară din încăperea clădirii, către grădină, sala atât de mare și atât de luminoasă, ca o verandă.

Și era vara pe trecute! Pela ferestrele deschise se adunau lugeri cocârjați de floarea soarelui, privind curios, parcă veniți la taină, cu paftalele lor mari, ca niște stropitori. Din mușuroaiele de pământ negru al straturilor ude, se alegea prin sifa de lumină, un aier tare și curat, cu mirezme ușoare de zarzavat copt și busuioc. Iar sala astfel izolată de restul căzărni, goală aproape tot timpul, cu ferestrele ei mari mereu deschise, trăgând din plin aier bun, părea în uriașa clădire, cu fațada aruncată în strătul vălătucilor de fum și praf al șoselei județene și laturile strănse teasc între zidurile spitalului și ale închisorii militare, o enormă gură de ventilator, din care se împărtășia anevoie atmosfera stătută și înăbușită, cu miros de bocanci și latrină. Avea de bunăseamă un rost predestinat în economia micului oraș de provincie. De câte ori un proces militar de mare vâlvă — fraude implicând ofițeri superiori sau judecăți de comuniști în greva foamei — zgândăria trebuința de senzațional a oamenilor, sala de muzică era preschimbată numaidecât în sală de ședință. Căci militarii, doar prin simpla lor învestire cu puteri judecătorești, căpătau intuiția exactă a judecății. Procesele, simțiau ei bine, din toate timpurile au trebuit să fie spectacole. Temeiul instanței, complicitatea judecător-spectator, îl statornicește și sub stăpânirea fastului și a ceremonialului, se elaborează puterea de transcendent a sentinței și misterul fără greș al pedepsei. Deaceia, ca printr'un consens de mai înainte stabilit, în preziua judecății plutonierului Horbotă, comisarul regal, maiorul Mareș, președintele consiliului de război, colonelul Ciupagea și comandantul regimentului, colonelul Firescu — evaluând procesul ca pe o marfă, după legea cererii și a ofertei — fură înțeleși că procesul, fiindcă avea să asiste lume multă, era nimerit să se judece în sala cea mare.

Nu era o simplă bănuială! Avea să asiste lume multă! Se știa după îmbulzeala publicului la permise. Dar asta nu era un inconvenient, ci dinpotrivă, așa se și cădea! Căci pe interesul tuturor elementelor de reacțiune morală: durere, indignare, reflexiune, grijă, nedumerire, chiar și simplă cumetrie, trebuia să se bizuie restabilirea principiului ierarhic, adânc jignit de fapta fără seamăn în trecutul oștirii. Se cunoștea din ziare aproape cu precizie, mersul neînduplecat al crimei. În ziua de 1 August, la o serbare muncitorească, plutonierul Horbotă omorise cu trei glonțe de revolver pe căpitanul Dobroteanu, însărcinat cu menținerea ordinii. Afăta nefiresc apăsarea în motivarea crimei și atâta lipsă de logică se desprindea din înlănțuirea momentelor ei, încât lumea se căznea, nedumerită, să înțeleagă pentru ce trăsese plutonierul Horbotă. Se încerca pe dibuite o explicație. Fiecare împărtășia celor trei gloanțe un tâlc mai adânc, decât cel al unei crime obișnuite. La început, se bănuise un complot comunist, cu atât mai vărtos, cu cât era vorba de o serbare muncitorească, ostentativ ținută împotriva ordinelor în vigoare. Dar justificarea plutonierului se dovedise adevărată: își urmăria prin mulțime, îmbrăcat civil, soția.

Apoi, ca să găsiască gândul cel adevărat, oamenii scotociseră ca pe niște bilete dintr'ornă de loterie, toate presupunerile cunoscute și toate explicațiunile curente, lansate de știință prin mijlocirea reportajului și a cinematografului, începând dela simplul turment alcoolic, până la constituțiunea lombroziană și perversitatea unei gelozii homosexuale. Una după alta însă, se pierdeau, până ce și nebunia căzuse, nebunia, ultima încercare de explicație, de când profesorul Albu, expertul parchetului, dovedise unui ziarist, deplina responsabilitate a acuzatului.

Și torturați de nedumerire, oameni, în ziua procesului, grăbiau cu gândul să prindă din înfățișarea acuzatului și din urmărirea desbaterilor, adevărul. Dar, în socoteala lor de oameni subțiri și deștepți, intra nemărturisit, celălalt element de viață al judecății, emoția, pe care jocul sigur al acuzei, împletit în zigzagurile și contursiumile apărării, prelungindu-l, îl rafinează și îi dă estetic valoare.

Erau și ipocriți de bunăcredință, falși sentimentali, autolăudăroși inconștienți, convinși că lor li se cade să compătămiască suprema încercare cu nefericitul; apoi rigizii orașului, corecți și imbecili, cu privirea cruntă sub cozorocul unei gândiri mărginite și în fine, femei în goana simțurilor surexcitate de prestigiul fizic al criminalului. Dar odată în sala de ședință, sufletul fiecăruia, sub tensiune mare ținut, se smeria brusc. Țarul acuzatului, ca o îngrăditură de lemn ieșit din pământ, și crucifixul stingher, de pe masa împodobită cu postav roșu, le curma avântul. Și așezat pe bancă, încetul cu încetul, după un timp de jenă și nedumerire, insul se simția prins într'o alcătuire nouă, sufletul colectiv al procesului, atât de consistent, parcă materializat, umplând spațiul camerei, cazarma întreagă și întins dincolo de zidurile ei, mai departe, în lumea mare. Iar individul se simția mic și mulțumit. Vecinul de bancă îi era vecin și prieten. Era un om sănătos, între oameni sănătoși! Nici când nu cunoscuse fiorul solidarității, ca atunci. Avea senzațiuni duioase ca la gura sobei, când se stabilesc legături între sufletul omului și cel al focului. Și se bucura adânc, pe sub faldurile cernite ale înfățișării, se bucură cum se bucură viii, solidari cu viața, la înmormântarea unui cunoscut.

La fereastra de lângă țarul gol, maiorul Gherman, apărătorul din oficiu al acuzatului, privia afară în grădină. Vădit, fugea de întrebările publicului și stăruind la jocul dimineții în straturile de zarzavat ude, el își făcea de lucru. Un șipot de lumină parcă se revărsase peste tot locul și în băitoacele lui plutiau petele de pământ spumegând. Frunzele întunecate pe-o parte, fețuite pe cealaltă cu o pulbere fină de aur pur și rouă, vânturau fără să se miște, doar din adierea sclipirilor, azur și calm parfumat. Din tufișurile plesnite eșiau caraghios, ca niște capete de gnomi ascunși, fructele de păflăgele roșii, alese în smalt de soare. Încetul cu încetul, colțul de grădină începu să-l cheme tot mai stăruitor. În sală, lumea încetase să mai vorbiască, pentru el. Auzul i se contopise cu vederea, ca în marile fascinații. Decorul de pământ, frunze și lumină îi foșnia pe dinaintea ochilor...

— Ce faci, maiorule?...

Maiorul se întoarse brusc. Prin coate și prin mâni, simți un tremur fiin și dureros. Lângă el se găsea doctorul Bodea, unul din experți.

— Priviam cum trece vara, răspunse într'o doară maiorul. Apoi se angajă o convorbire banală, de bună ziua.

— Dumneata pledezi, maiorule?...

— Cred că nu, a fost angajat și avocatul Armașu.

— Se pare că e un bun penalist.

— Se pare...

— Și dacă vine?

— Am scăpat de corvoadă...

Dar doctorul, cum sta rezemat de prichiciul ferestrei, sări deodată, depărtându-se în fugă; văzuse pe profesorul Albu și alerga să-i prezinte omagiile lui.

— Succes, maiorule!... îi ură el fără rost, doar din obișnuință.

Maiorul se aplecă peste fereastră, vrând să-și urmeze șirul gândurilor trândave. Dar în zadar! Întreruperea grosolană a doctorului îl deșteptase. Auzia acuma deslușit murmurul mărunț al publicului, sub pacea clipei îndârjite.

Un caporal însărcinat cu pregătirile, începuse să bată ținte în postavul roșu de pe masă, ca să-l fixeze și loviturile de ciocan sunau înfundate, ca în sicriu, fiindcă omul bătea încet, oarecum tainic, cu respect pentru adunare și pentru postavul roșu.

Se simțea că ora a sunat.

Și deodată, din curtea regimentului, se porni un sunet lung de corn, apoi după o scurtă pauză un altul, schișând primele note ale unui arpeggiu. Incepuse repetiția și un copil de trupă exercita înainte de lecție.

Întră și comisarul regal, frântind cu voită nepăsare, pe masă, revolverul și un calendar, corpurile delictate. În sală se făcu oarecare rumoare, pregătind liniștea. Comisarul regal se așeză la masa acuzării. Maiorul Gherman părăsi fereastra și-și luă locul său. În același timp, făcându-și drum prin mulțime, intră și avocatul Armașu, dete mâna cu toți cunoscuții și se așeză lângă maior. Acum toată pregătirea se terminase. Dintr'un moment într'altul avea să intre consiliul. Lumea aștepta cu respirația tăiată. Fiecare avea trac, parcă ar fi trebuit să debuteze. Se făcuse liniște deplină. Și doar sunetele frânte ale unui arpeggiu de septimă, sosiau din depărtare prin ferestrele deschise, pure, calme și triste, învelite parcă în galbenul de metal al verii pe sfârșite...

II.

Sunt patru momente solemne, ce susțin în tipicul judecății unui criminal, principiul transcendent al justiției imanente: intrarea juriului, introducerea acuzatului, primul lui răspuns și sentința. Interogatorul pasionează doar, întrucât din vorba măiestrit jonglată, se pot scoate, ca din arenă, emoțiuni necunoscute, cu țării de lovire și ripostă. Pledoaria mișcă facil: are ceva din emoția și ridicolul cinematografului. Iar acuzarea procurorului public se prelungește în deșert, banală și inutilă, cu argumente de mâna oricui și cu patetic răsuflat Oamenii sunt convingiți mai dinainte. Acuzatul nu poate să aibă dreptate! Achetarea lui trebuie să echivaleze cu o grațiere, nu cu o dezvinovățire. Cu atât mai vărtos în cazul plutonierului Horbotă! Lumea vroia să cuprindă alte înfelesuri pe lângă sentință. Deaceia actul de acuzare, cu faptele precis cunoscute de mai înainte, nu mai interesa pe nimeni. Fiecare privia insistent pe acuzat vrând parcă să-l cunoască. Era, contrar așteptărilor, un om de statură potrivită și slab. N'avea nimic interesant în el, nici măcar înfățișarea firoasă! Un tip vulgar de țaran, subțiat prin portul uniformei și printr'o față rasă de tot. Slăbiciunea îl făcea antipatic, îi înfunda obraji și îi scoatea în relief pometele. N'avea norocul celor grași și bonomi care cuceresc doar prin sănătate. Se stăpânia bine! Lumea ar fi vrut să-i citească în priviri un sentiment oarecare: regret, sau măcar grijă. Dar acuzatul, asigurat de bună seamă împotriva morții și a chinului, singurele motive de spaimă, sta liniștit, iar celelalte frământări sufletești mai subtile, ori nu le încerca, ori se opriau în pragul feței, strunite de două cute drepte între sprincene, cutele meseriei care acum îi slujiau lui. Asculta cu luare aminte actul de acuzare, cașicum n'ar fi cunoscut faptele aflate în el; era de altfel singurul în toată sala care asculta. Și oamenii din public se luptau dezamăgiți cu el. Fiecare se străduia să-i cuprindă înfățișarea. Dar chipul lui odată fixat, dispărea numai decât. Mîntea fiecăruia era prea slabă în cuprinsul ei, și nu reușia să-l rețină, dupăcum nu reușește cu chipul unui mort sau cu figura unui erou.

Interogatorul începând însă, interesul publicului se schimbă deodată. Măcar acum avea să vorbească și vorba dă drumul adevăratei simțiri. Cuvintele-i erau seci de tot, fără nici un avânt, fără nici o intenție emoțională, și asta exaspera răbdarea publicului. În clipa aceea ar fi fost bună cazna, să-l facă să țipe, să rostiască altcum vorba, cu mai mult respect pentru cerințele ascultătorilor.

— Acuzat!

— Prezent!

— Când te-a descoperit căpitanul Dobroteanu îmbrăcat civil la serbarea muncitorească, contravenind ordinelor primite, ce ți-a făcut?

— Mi-a luat legitimația.

— Atât?

— Atât!

Președintele, instinctiv întrerupse interogatoriul, ca cele din urmă răspunsuri să se încrusteze în tăcere. Apoi după câțva timp, urmă liniștit:

— Și tu?

— L'am rugat să mi-o înapoieze...

— Și el?

— N'a vrut...

— Și atunci?

La rândul lui, acuzatul făcu. Fu o pauză din cale afară de grea. Președintele începu el să vorbiască. Fragmentă expunerea întâmplării, o descompuse în fimpii ei succesivi și da, ca judecător corect ce era, răgaz de răspuns după fiecare.

— Cu o mașină de oraș te-ai întors acasă. Adevărat?

— !!!

— Ai trimis apoi ordonanța la cazarmă, după revolver. Este?

— !!!

— În răstimp te-ai îmbrăcat militar și ca să sperii pe semne lumea, ți-ai pus pe piept decorațiile...

— !!!

— Și cu revolverul în buzunar, te-ai înapoiat la serbare cu aceeași mașină. Adevărat?

Și deodată, acuzatul răzbit răspunse dârz:

— Da!

Afirmația lui, printr'o greșită măsură a intonației, depăși limita permisă și atinse cinismul. Președintele, în numele opiniei publice, simți jignirea, dar se stăpâni. Era un om enorm ca statură, fără să fie prea gras, ci dinpotrivă cu un trup svelt și elegant. Fața și-o purta, după moda romantică a militarului deodinioară, ras luciu, dar cu o mustață mare, neagră, de mușchetar. Privirea-i prinsă între trăsături aspre de război, era severă. Și totuș, din când în când, uitându-și de sine, între pleoape, îi pâlăia un gând ușor de indulgență suflat cu melancolie. Dar când se surprindea astfel, imediat se schimba, redevenia așa cum voia să fie, corect și energic, fără înduioșare.

— Din nou la serbare, ce-ai făcut?

— M'am rugat după legitimație.

— Și căpitanul?

— N'a vrut să mi-o dea.

— Și tu? îi întoarse colonelul cu iscusință, replica.

Acuzatul făcu înfundat, dar făcerea lui echivala cu o înfrângere. Lumea devenise atentă. Între cei doi oameni, unul colonel cu stemă de general și celălalt un nemernic degradat, unul atât de viguros, iar celălalt un suflet prapădit într'un trup schilav, unul „singur“, iar celălalt „toți“, se da o luptă dincolo de necesitățile paragrafelor de lege, luptă dela om la om, și publicul din sală o pricepea și o savura. Asta voia! Sala să se preschimbe în arenă și victima să se prăbușiască doar după ce va fi fost sleită prin hărțuire!

Colonelul văzând că făcerea se prelungește, reluă șirul interogatorului, printr'o cale de ocol.

— Pentru ce ai dorit atâta, ca să ți se dea legitimația?

— Mi-a fost teamă să nu o înaintez comendurii.

Glasul colonelului devenise blajin, însinuant, aproape prietenesc:

— Ce făcuși tu, de te temeai?

— Nu executasem un ordin.

Aproape mângâindu-l, ca la o interogare de inspecție, colonelul îl întrebă:

— Care era ordinul?

— Ca nici un militar să nu se ducă la serbarea muncitorească.

Colonelul se opri, să-și sistematizeze oarecum răspunsul.

— Prin urmare, ai făcut un act de nesupunere.

Și deodată, frângând linia lunecoasă a bunăvoinții, îl izbi pe neașteptate.

— Dacă te reclama comendurii?

— Eram pedepsit

— Cu cât? Cum?

— Cu o lună închisoare.

Cele două întrebări fuseseră puse cu atâta iuțelă și atâta impetuozitate, încât răspunsurile urmaseră de tot involuntar, ca într'un sistem de reacțiune perfect asociat. În sală, lumea avu o ușurare. Absurditatea crimei părea vădită acuzatului.

Președintele câștigase partida și acum exploata succesul. Luă în mână calendarul, corpul delict, și continuă:

— Așteptând soldatul să-ți aducă revolverul de la cazarmă, ai scris pe acest calendar: „Mor pentru dreptate... Căpitanul răspunde cu viața lui...“ E adevărat?

Acuzatul devenise îndrăzneț.

— Da!... răspunse el.

— Ce însemnează cuvintele acestea?

Dar acuzatul tăcu. Pentru întâia oară privia la public. Intorsese capul de la judecătorul său, neglijând și disciplina militară și pe cea a justiției. În sală, oamenii îl urmăreau anxioși, privirea. Părăsise lupta sau angaja una nouă? Nu se putea ști! Figura îi era schimbată. Buzele i se subțiaseră de tot, le ținea strâns încordate; colțurile gurii intrau ca două umbre crăpate în obraji umflați; nările i se lărgiseră și pe laturile lor coborau de fiecare parte, câte un șanț adânc, de două ori încovoiat. Înfașurarea lui era ciudat schimonosită, n'avea nimic din firescul stărilor cunoscute. Nu se putea ști ce simte, ce gândește, ce vrea. Și totuși se străduia el la ceva, dar lucrul lui sufletesc se traducea absurd, căci avea chipul unui om, care muncește anevoie, parcă sufla prin muștiucul unui oboiu, ca să scoată sunete subțiri și prelungi.

— Acuzat, uită-te la mine și vorbește!... îi porunci sever președintele.

Omul intoarse capul de la public, dar nu răspunse.

— Văd că râzi, îl admonestă colonelul. Și apoi, zeflemisind:

— Ce găsești de râs?... Spune-ne și nouă... să râdem și noi...

Și într'adevăr, în clipa aceia acuzatul zâmbia deslușit, dar zâmbia batjocoritor. Ținea capul răsturnat pe spate, par'că să-și înalțe statura cât mai mult și pleoapele îi erau atât de apropiate, cașicum și-ar fi păzit eul său plâpând, de contactul unei lumi impure. Colonelul se mâniase! Ca să-și scundă nemulțumirea, involuntar el cercetă ceasul din brățara de la mână. Gestul nevoit, îl ajută însă. Găsise un bun pretext să termine odată această comedie. Ca un om cu respect pentru timpul lui și al celorlalți, el se adresă răstit acuza-tului, care cu atitudinea lui ciudată, întârzia desbaterile:

— Acuzat, mai ai ceva de adăugat?

Iar acuzatul și mai înălțat, cu mai multă grijă par'că pentru acelaș sentiment de pază, răsturnă capul pe spate, închise ochii aproape de tot și printr'un colț al gurii pușin întredeschisă, azvârli ca pe un fum de pipă, un singur cuvânt:

— Nimic!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

VICTOR PAPILIAN

(Va urma)

HANS WATZLIK

Ca stânca

În stânca țării mele,
Bat vâlvătaii de foc,
Dar tunete și fulger
N'o pot clinți din loc.

Stau munții 'nalți de strajă
Și-așteaptă, oșelii;
Îi bate focu 'n coastă,
Dar ei stau neclintiți.

Din vâlvătaia vremii,
Renaște lanțul lor
Și 'n verde se îmbracă
Iar, lumea codrilor.

Tu, suflete de stâncă,
De zidul tău de-oșel,
Se sfarmă lumea 'ntreagă
Cât stai înfipt în el.

Trad. de

I. CONST. DELABAIA

Ovidiu și soția sa^{*)}

Nici unuia din prietenii săi Ovidiu n'a adresat atâtea scrisori ca soției sale, față de care avea — se pare — o sinceră afecțiune. Poetul nestatornic din primii ani, spre maturitate, când contractase căsătoria cu Fabia, devenise un om așezat. De altfel se vede că și această a treia soție a lui știuse să-i inspire, pe lângă dragoste, și stimă. Ni-l inchipuim de obicei pe autorul *Artei de a iubi*, ca pe un mare Don Juan. Impotriva acestei păreri Ovidiu protestează mereu în scrisorile sale, afirmând că el a fost un bărbat fidel, că n'a comis nici un adulter și că nici o nevastă n'a învățat de la el să-și înșele bărbatul:

*Nu de la mine nevasta 'nvăță să-și înșele bărbatul;
Nu poți pe altul să'nveți ceia ce însuși nu știi.
Dac' am făcut poezii de dragoste, versuri lascive,
Nu a umblat niciun svon pe socoteala-mi cândva.
Nu vei găsi un bărbat, nici chiar dintre plebe, pe urma-mi
Să se indoiască că e tată copiilor săi.
Crede-mă, viața nu-mi fu la fel cu a mea poezie:
Traiul meu fuse cinstit, Muza-mi chiar dacă zburdă. (Tristia II, 347—354).*

Ori cât ar fi de paradoxale aceste afirmațiuni în gura aceluia care a fost exilat și pentru că ar fi depravat finerețel roman prin versurile lui licențioase, ele ne par sincere. Un Don Juan inveterat nu se însoară de trei ori, mai ales într'o vreme în care celibatul e la modă, ba chiar e atât de răspândit că Împăratul, spre a împiedica primejdia despulării, vine cu legi menite să răspândească gustul pentru viața familiară sănătoasă. Rămâne atunci că Ovidiu era un erotic à froid, un poet ce se îmbăta de propriile sale versuri, dar care încolo era un burghez foarte așezat. Afară numai dacă nu vrem să ni-l inchipuim ca pe un Cyrano care-și pune talentul în serviciul altora. Unii — între care și dl C. Blum (v. Anal. Dobr. 1928, p. 145) — susține că el a cântat o dragoste streină, anume a celui ilustru personajiu, P. F. Maximus, ocrotitorul său, care avu o moarte atât de tragică. Cred că nu e nevoie să recurgem la asemenea explicări. Poetul nostru, după cum ne asigură chiar el (*Tristia* IV, 10, 65—69), avea un suflet duios și ușor inflamabil la plăcerile dragostei:

*Gingașa inim' a mea și ușor de rănit cu săgeata
Lui Cupidon, tresărea înduioșată de-orice.
Însă deși m'aprindeam la ori ce scânteie, din fire,
Vorbe urâte pe-a mea seamă nici când n'au ieșit.*

El — cum am văzut — asigură neîncetat și pe Împărat, și pe amici, și pe celitori că viața lui a fost corectă și că nici un svon n'a umblat pe socoteala lui. Ba într'un loc de clară limpede că a cântat patimi simulate:

Și cu un dor plăsmuit (falso amore) înduioșai al meu piept.

(*Tristia*. II, 340)

ceia ce însemna că a fost „un poète de l'amour sans amour” (Ripert, *Ovide*, p. 45 sqq.) sau că a scris pentru alții, cum susține Blum (v. lac. cit., vol. II, p. 145). Lucrurile poate însă — și aceasta cred că-i adevărul — stau altfel.

În sufletele cele mai calme se ascunde o nevoie de aventură, de insolit, de romanesc. Ovidiu și-a satisfăcut în scris, prin arta lui, această nevoie sufletească, așa că ar fi greșit să-l judecăm după opera lui. Ne spune chiar el în apărarea sa trimeasă lui August (*Tristia*) că „opera sa și-a permis mai mult decât compozitorul ei”.

^{*)} Fragment din studiul „Ultimii ani ai lui Ovidiu” ce va apărea în curând.

Lată-ne, după atâtea considerațiuni, îndreptățiri să credem că autorul Artei de a iubi a fost un soț de treabă, atent și iubitor față de soția sa, care se pare că a fost o femeie de elită, dacă e să judecăm după devotamentul ei față de memoria aceluia care i-a fost soț. În acele timpuri de disoluție, când toți erau grăbiți să guste maximum de plăceri care-l poate oferi viața, o altă femeie s'ar fi grăbit să se remărite. Fabia, dimpotrivă e ocupată, să apere cauza soțului ei, să facă intervenții la mărimile zilei, să apere numele lui bun și averea. Ba se vede că a și rezistat femeia la solitudinile adoratorilor, între care va fi fost și acel Cassius Severus, amicul perfid al lui Ovidiu, care va fi căutat să se însinueze în grațiile Fabiei, femeie încă tânără la plecarea exilatului. Nu greșim deci, când afirmăm că între cei doi soți a fost o afecțiune sinceră și statornică, a cărei fidelă icoană sânt numeroasele scrisori din *Tristia* și *Pontica*. Nu e de altfel caracteristic că cu mult cele mai multe scrisori sânt adresate tocmai acestei soții iubitoare și devotate? Accente ca următoarele, sânt, de bună seamă, sincere :

*Stors de viață, zac aice într'o țară de urgie,
Iar dorul mi-aduce'n minte tot ce-acum de față nu-i.
Dintre toate, tu ești însă amintirea cea mai vie.
Tu-mi umpli, soție dragă, mie golul pieptului.
Glasul meu ție-ți vorbește, în lipsă te chem pe tine,
Fără tine nici o noapte nu sosește, nici o zi.
Mi se spune chiar că'n vremea când grăiam vorbe străine,
Aiurind, dulcele-ți nume nu'ncetam de a rosti. (*Tristia* III, 3. 12—
[20. Trad. de S. Vârgolici).*

Ne flutură pe buze însă, fără voce, întrebarea: Dacă Fabia era o soție atât de devotată, de ce nu l-a urmat în exil? Să dăm cuvântul lui E. Ripert, care în delicioasa sa carte „Ovidiu, poetul dragostei“, după ce (la p. 188) descrie scena despărțirii, răspunde la această întrebare în felul următor: „și în mijlocul acestor lacrimi acel spirit de combinație, care sfătuește pe soție să rămână la Roma, ca să intervie în favoarea celui care pleacă, și să încerce să obțină grațierea lui... Căci Ovidiu pleacă singur; soția lui, deși nu-i e interzis să-l însoțească, s'a hotărât să nu-l urmeze în exil; având rude influente, ea trebuie să pună toful în mișcare, pentru a face să se revoace edictul fatal; și, nu odată, din fundul exilului său, Ovidiu o va ruga să nu-și înceteze demersurile pe lângă amicii Împăratului sau chiar pe lângă Livia“.

De altfel poetul ne asigură că ea a vrut neapărat să-l întovărășească în exil, dar el s'a opus tocmai pentru motivele indicate mai sus:

*În acest timp agățată de umerii-mi biata soție
Își împleți cu-al meu plâns tristele-i vorbe, zicând:
„Nu-mi poți fi smuls. Împreună de-aci vom pleca... împreună,
Și voi urma în surghiun pe surghiunitul meu soț.
Mă va 'ncăpea și pe mine și drumul și-a'lumilor graniți:
Doar cu puțin voi spori sarcina vasului vost!
Ție-ți ordonă din țară să pleci a lui Cezar mânie.
Mie iubirea. Ea deci mie drept Cezar mi-o fi“.
Astfel mereu mă 'ncerca, precum mă 'ncercase 'nainte,
Și 'nduplecată de-al nost bine abia se lăsă. (*Tristia* I, 3, 79—86).*

Prima scrisoare din cartea treia a Ponticelor, scrisoare care, în colecția noastră, e și ultima adresată soției sale, ne arată în chip clar care era acest bine. Poetul îi scria — neobosit în nădejtile sale — în anul al patrulea sau al cincilea al exilului, arătându-i (pentru a câtea oară?) cum să intervie pe lângă Împărăteasă. Dar toate aceste intervențiuni au fost, precum știm, inutile. De lucrul acesta s'a convins însfârșit și poetul; așa se explică, poate, de ce în ultima carte a Ponticelor, care începe să respire resemnarea față de soartă, Ovidiu nu mai trimete nici o misivă soției sale, ceia ce totuși nu ne împiedică să presupunem că exilatul va fi continuat să-i trimită scrisori în proză, destinate de astădată numai ei, nu și publicului cititor.

„Crăișorul“, roman de Liviu Rebreanu

Istoria Ardealului e o desfășurare tăcută de masse. Individualitățile sunt rare și greu de descifrat. Din murmurul surd al istoriei mulțimilor ardeleni două figuri au fost desprinse și încunjurate cu nimb de legendă: Horia și Iancu. Ele s'au îngemănat cu sufletul mulțimilor, luând proporție de mituri.

Intr'adevăr se poate vorbi, fără teamă de exagerare, de un *mit al lui Horia*, a cărui idee centrală e jertfa pentru dreptatea socială, și de un *mit al lui Iancu*, adecă al eroului jertfit pentru ideea națională. Incadrarea în mit a acestor doi eroi a fost ajutată foarte mult de sfârșitul lor tragic. Suferințele lor supraomenești i-a coborât în sufletul mulțimilor, i-a contopit cu ele. Aproape nu găsești sat ardelenesc în care să nu se știe ceva despre ei. Crâmpoie din viața lor eroică și plină de suferință sunt împrăștiate pretutindeni, germinând mereu legende, dând aripi mitului*).

Când un scriitor își pleacă deci urechea spre sufletul mulțimilor ardeleni e izbit dela început de murmurul celor două mituri. E izbit și infiorat de proporțiile lor uriașe.

Nici unul dintre cei cari au încercat până acum n'au avut însă puterea să descifreze taina omenească a acestor mituri și să le dea valoarea simbolică corespunzătoare.

Sf. O. Iosif vorbește undeva de vraja ce-o exercită asupra unui scriitor acești doi eroi. Intr'adevăr ce subiect mai admirabil pentru dramă sau roman decât viața enigmatică a țaranului dela Albac, care bate drumurile Vienei după dreptate, răscoală mulțimile când vede că orice sfortare de a o găsi e zadarnică și sfârșește mut, cu trupul frânt de roata dela Alba-Iulia; sau decât viața tânărului avocat dela Vidra, căpitan de oști țărănești, dăruit în întregime nației, suferind de suferințele ei până a ajunge să i se întunece luminile minții... Vieți de fapte și profunde zguduiri tragice. Nu găsim în ele arabescuri spirituale; doar o linie se ridică dreaptă până se frânge brusc. Dar cât de adânc omenească este această linie pentru cine știe să o descopere în noianul documentelor istoriei și al legendelor... Deaceia mitul lui Horia și al lui Iancu vor chema mereu... Dl. Rebreanu nu va fi cel din urmă care a căzut în mreaja lor...

* * *

Autorul lui *Ion* era, așa zicând, predestinat pentru ele. Prin tot ceea ce a scris până acum d. L. Rebreanu a dovedit că e înzestrat cu toate darurile scriitoricești pentru a intra subț cele două bolți sufletești fără a profana templul. Temperamentul lui s'a arătat, dela cei dintâi pași în literatură, dotat cu antene capabile de a prinde toate aspectele realității; mai mult: a dovedit că știe descifra și hrubele nelămurite ale sufletului. Puterea sa de obiectivare, forța sa epică și dramatică au fost unanim recunoscute de critică.

Pe lângă aceste calități de natură generală d. L. Rebreanu a demonstrat cu prisosință, îndeosebi prin *Ion* și *Pădurea Spânzuraților*, că a pătruns toate culele sufletului ardelenesc. Omul Ardealului, atât individual, cât și în grup, de pe oricare treaptă socială sau de orice naționalitate ar fi, el l-a observat cu minuțiozitate. În zugrăvirea acestui om

*) Răspândirea lor a fost ajutată în mare măsură de Moșii călători pe toate drumurile țării. Moșul totdeauna e mândru când i-se amintește de unul dintre cei doi eroi și e gata să-și povestească cu plăcere ceea ce știe despre ei.

nu s'a lăsat apoi răpit nici de principii naționale și nici de concepte etice așa cum foarte adesea au pățit-o și o pătesc încă scriitorii ardeleni, ajungând să vorbească și să acționeze mai mult ei decât personajile descrise. Oamenii lui Rebreanu au principiul existenței lor în ei înșiși. Acest principiu e legea naturală a firii lor.

O altă calitate, care îl îndreptăția pe dl Rebreanu să se apropie, fără teamă, de episoadele lui Horia sau a lui Iancu e puterea de a zugrăvi scenele de un realism fioros, foarte frecvente îndeosebi în mișcarea revoluționară și în propria viață a celui dintâiu.

Dar predestinarea aceasta, întrucât privește episodul Horia, scriitorul însuși a simțit-o. Într'o broșură de apologie a sufletului ardelenesc scrisă în timpul neutralității*), dl Liviu Rebreanu, zugrăvind mișcarea lui Horia, dovedea că a studiat-o bine după izvoarele cele mai autentice, a călcat pe urmele eroilor ei, ascultând legendele și pătrunzând geniul locului. Se simte în povestirea aceea, scrisă cu un evident scop de propagandă, o dragoste nemărginită pentru cei trei ardeleni cari au involburat sufletele Moșilor pentru răzbunarea nedreptății, plătindu-și atât de crunt îndrăzneala.

Deci: eminente calități de scriitor, cunoscător al sufletului ardelenesc și al revoluției lui Horia și plin, pe lângă toate acestea, de o imensă dragoste pentru eroii lui — lucru foarte necesar pentru a-i zugrăvi cu căldură umană, cuceritoare — atât tot atâtea motive, care ne îndemnau să credem că autorul lui *Ion* a descifrat taina, până acuma nepătrunsă, a sufletului lui Horia.

Cu toate aceste însușiri unanim recunoscute, cu toată încrederea pe care o aveam în scriitor, totuși mărturisesc că am așteptat cu oarecare teamă apariția acestei cărți. Cine cunoaște cât de cât revoluția lui Horia, cine și-a luat osteneala să citească măcar monografia ei, scrisă cu atâta căldură, rezemată pe o cercetare atât de conștiincioasă — cu toate că suferă de neajunsurile istoriografiei noastre contemporane — de Nicolae Densușianu, rămâne înfiorat de fapta omenească cuprinsă în ea, de îndrăzneala și suferința celor ce și-au luat pe umerii lor responsabilitatea săvârșirii ei. Îndeosebi personalitatea lui Horia îi trezește acest sentiment. Omul acesta simplu, țăranul acesta drept și energic reușește să se facă ascultat de Moși și să-i îndemne la luptă împotriva unei stăpâniri a cărei cruzime în război era cunoscută prin atâtea exemple fioroase. Care să fie taina acestei ascensiuni? Tot vraful de documente, roscolit cu atâta pasiune de Nicolae Densușianu, de istoricii unguri și chiar recente descoperiri nu sunt în stare să descifreze misterul sufletului lui Horia. Dimpotrivă îl măresc, îl adâncesc mereu. Și atunci tot mitului trebuie să te adresezi. Poporul, prin dragostea lui nemărginită, a deslegat poate marea taină. . .

Iată de ce mâinile mele au prins cu teamă *Crăișorul* dlui Liviu Rebreanu. Mai ales că banda copertei te anunța cu încredere că ai într'adevăr în mâini opera, pe care ai așteptat-o: „romanul lui Horia“.

* * *

Într'adevăr, cu toate că era înzestrat cu toate calitățile trebuincioase unui subiect atât de mare, dl Liviu Rebreanu nu ne-a dat opera pe care am așteptat-o. *Crăișorul* d-sale rămâne o admirabilă povestire literară a revoluției lui Horia, întemeiată atât în cadrele mari ale subiectului, cât și în multe din amănunte pe documentele istoriei; ea e, într'o oarecare măsură, viața romanțată a lui Horia; dar e, într'o foarte mică măsură, un adevărat roman.

Am arătat mai înainte că dl Liviu Rebreanu cunoștea întâmplările și a meditat asupra lor. În *Crăișorul* d-sa s'a mulțumit să fixeze aceste întâmplări în cadrul lor natural și să le grupeze în jurul celor trei eroi, îndeosebi Horia și Cloșca, căci Crișan, cu tot rolul mare pe care l-a avut în mișcare, e cam neglijat.

D-sa a scris mai de grabă o „viață romanțată“ a revoluției lui Horia, decât a șefului ei. Aceasta din simplul motiv că e foarte dificil să scrii viața romanțată a unui om care s'a rostit atât de rar, despre faptele căruia știm atât de puțin. Se cunosc foarte bine amănuntele revoluției, întinderea și înăbușirea ei, se știe că provocatorul și diriguitorul ei a fost Moțul din Albac, se cunosc însă foarte puțin mijloacele prin care operă acest fascinator de mulțimi.

S'au putut ușor scrie „viețile romanțate“ ale lui Goethe, Napoleon, Balzac, Disraeli, Villon, Byron și altele de care e plină piața literară actuală, pentru că ne-au rămas foarte

*) Reeditată sub titlul *Horia, Cloșca și Crișan*, în „Biblioteca pentru toți“. No. 150—151.

multe documente asupra aventurilor interne — spirituale și sentimentale — și externe a acestor eroi uriași ai omenirii. Oricât s'ar părea că autorii acestor „vieți“ recurg la ajutoarele divinației pentru a explica omul, totuși ei se țin în cadrele documentelor.

Horia nu-i dă d=ului Rebreanu ceea ce dădeau aceia, celor cari se apropiau de ei să-i invie. Horia dă o faptă mare, care a „despicat istoria“ — cum spune într'o poezie a lui un alt îndrăgostit de acest erou — și atât. Deaceea dl Rebreanu trebuia să salte în mit, să intre în roman, să cucerească cu armele divinației înfundarea sufletească învăluită în ceața misterului. A făcut-o însă aceasta foarte puțin și mai mult la suprafață decât în adâncime. E simpatic episodul cu domnița nobilului ungar din Criștior — floare de zâmbet trist peste această povestire de fapte sumbre — dar el e numai un accident trecător, o vigneta a cărții. Se va zice poate că așteptăm prea mult dela un țăran cu sufletul simplu. Dar sufletele sunt mari câteodată tocmai prin această simplitate rectiliniară. Și erou de roman sau de tragedie se poate face și din sufletele elementare. Să ne gândim numai la ceea ce a creat dl Liviu Rebreanu din personajul principal al întâiului d=sale roman.

Inchizi deci cartea fără de a deslega enigma „Crăișorului.“ O deslegi mai de grabă a lui Cloșca al cărui caracter e cu mult mai bine motivat psihologiceste.

N'avem în această carte așa cum ne așteptăm, nici creație viguroasă de grupuri ome-nești, cum se găsesc în unele romane ale lui Zola și în *Război și pace* al lui Tolstoi. Grupurile acestea își aveau foarte mult rost într'o povestire a unei mișcări revoluționare, săvârșită de oameni, cari erau solidari mai mult prin instinct decât printr'o conștiință luminată.

Cu toate acestea *Crăișorul* are multe însușiri, cari te fac să nu-l mai lași din mână până nu-l termini. Povestirea e palpantă și plină de pitoresc. Amănuntul plastic e foarte bine plasat; el dă viață documentelor, fără graiu. Calitățile literare ale d=ului Rebreanu, de cari aminteam mai sus, se valorifică aici în mare parte. Povestirea are o notă realistă, viguroasă, ca și oamenii care se mișcă în cadrele ei și ca și natura care o calcă picioarele lor. Autorul nu cade în sentimentalism ieftin, cum se putea întâmpla ușor cu un astfel de subiect. Sunt unele episoade cari sunt înfățișate cu o putere de plasticizare pe care numai la marii scriitori o întâlnim. Așa e îndeosebi ultimul capitol „Roata“, în care groaznicul sfârșit al lui Horia și Cloșca îți trece fiori prin corp, prin veridicitatea cu care sunt descrise faptele și prin puternica pătrundere psihologică a nenorociilor martiri.

Ceea ce am admirat apoi în această carte e unitatea stilului. Dl Rebreanu a evoluat într'adevăr mult dela *Ion*. D=sa nu s'a ridicat numai până la stilul *literar* personal, așa cum a dovedit-o prin *Adam și Eva* și *Ciuleandra*, ci poate da unei povestiri stilul care se potrivește ei. A povesti viața lui Horia în stilul liric al d=ului Sadoveanu, de pildă, e o lipsă de adap-tare completă la subiect. În răfuila aceasta, mută și sângeroasă, avem înaintea oameni simpli, cu graiu aspru și puțin. Povestirea trebuia să se potrivească firii lor. Dându-i o nuanță ardelenescă mai mult în ritm decât în expresiunii și vocabular, dl Rebreanu a potrivit-o admirabil. Procedând astfel d=sa actualizează *stilul ardelenesc*. Acest stil există, în oarecare măsură, la toți scriitorii ardeleni, vechi și noi. Dl Rebreanu ne-a arătat prin *Crăișorul*, sensul în care trebuie cultivat pentru a face din el o comoară a limbii noastre literare.

ION BREAZU.

Expoziția Ioan Matisse-Teutsch și Traian Bilțiu-Dâncuș.

Printre multiplele preocupări ale Ardealului întinerit prin eliberare, își reclamă dreptul de existență și arta plastică. Acest pământ din vitregia împrejurărilor n'a putut să-și făurească o tradiție artistică, din care să se poată constata o evoluție afirmată, o desfășurare a tendințelor și ierarhizare a valorilor în decursul timpurilor, în pictură sau sculptură. Caracterul particular al rasei impune o atitudine în realizările plastice, dar artiștii noștri, din lipsa tradiției sunt constrinși să recurgă la influențe străine, surse, la lumina cărora și-au câștigat cultura artistică, colindând metropolele occidentului, pe unde întâmplarea și în veci neprihănită pasiune i-a mână, să-și îmbogățească cunoștințele și viziunea artistică.

De zece ani încoace, Clujul ne oferă spectacolul acestor manifestări plastice, dându-ne prilejul să observăm influențele caracteristice în expozițiile cari se succed în timpul sezonului.

Urmând ordinea cronologică, vom deschide cronica noastră cu expoziția pictorului și sculptorului sas, *Iohann Matisse-Teutsch*. În catalogul expoziției D-sale, artistul ne dă și o prefață pentru explicarea și justificarea tendințelor sale abstracte, spunând între altele: „În tablourile și sculpturile mele arăt căutarea unui tip omenesc într'o nouă proporție. Lucrările mele sunt rezolvate în sensul artistic al staticeii, ritmiceii, dinamiceii și al perspectivei mobile.“ De aici reiese că M. T. este un raționalist, un constructor, care vrea să-și zidească o lume nouă, o lume care să reoglindească viziunea sa artistică, folosindu-se de toate elementele de expresie ale tendințelor mai noi. Nu știm cum își imaginează pictorul tipul omenesc într'o „nouă proporție“. Nici nu vrem să ne angajăm în discuție pe acest motiv, mărgininu-ne doar, să urmărim realizările artistului pe baza criteriilor plastice. *Matisse Teutsch* consideră tabloul, drept o suprafață pe care elementele componente: culoarea, linia, valoarea, forma, planul, etc. prin clasarea lor într'o nouă ordine ierarhică, să dea ca rezultat un echilibru obținut numai din dozarea elementelor plastice. Dar în distribuirea rolurilor acestor elemente, artistul pare foarte sgârbit (cel puțin în comparație cu alți pictori cu similare preocupări ca de exemplu francezul *Ferdinand Leger* sau *Gromair*), fapt care se constată ușor la cumpănirea rezultateilor. Elementele liniare sunt prea puțin bogate în variațiuni din pricina excesului de linii verticale și orizontale provocătoare de contraste puternice și brutale, pictorul sas folosindu-se rar de tot de linii oblice. Apoi, prin evitarea conștientă a modelării formelor în sens cilindric, el provoacă un efect rigid, decorativ, asemuiitor afișelor. Curbele-i sunt aspre, semicercul dominând; doar în tablourile figurale (prea puțin variate în mișcări) M. T. se folosește și de curbe mai fine, sau linii sinuoase. Culoarea, crudă în general, se armonizează plăcut la unele tablouri, dând un cromatism destul de variat. În sculptură ca și în pictură nu urmărește efectul plastic, mărginindu-se la redarea euritmiei, pe care o realizează mai ales în sculptură, fără însă o elocventă variațiune de mișcări a figurilor. Ori cât am aprecia calitățile pictorului și sculptorului M. T., lucrările lui, în lipsă de comunicativitate nu depășesc limita „interesantului“.

* * *

Bilțiu-Dâncuș în pictură este încă un școlar. Un bun discipol al unei școale de Belle-Arte, discipol care cu toate călătoriile de studii făcute prin străinătate, n'a ajuns încă să se emancipeze de formulele înguste, impuse de disciplina didactică. Lucrările lui denotă o justă cunoștință a desenului, cromatica nefiindu-i cea mai sensibilă calitate. Incercările figurale nu depășesc însă cadrul studiului, căci alte calități se cer unui „studiu“ și altele unui „tablou“ . . .

Peisajul, *Bilțiu-Dâncuș* îl vede încă prin prisma etnografică, neredând nici ca parte constructivă nici ca parte emotivă nimic din ceace constituie o senzație estetică. B. D. va ști însă, după o mai lungă experiență, că tabloul este un „echivalent plastic al naturii“ și nu „natura“ însăși și că până atunci va deveni tablou, când elementele plastice care-l compun, vor fi echilibrate după importanța lor, și în concordanță cu mobilul sufletesc, cu momentul psihic, inițial. Rațiunea are un rol consultativ și de control. Când pictorul B. D. se va pătrunde de acest lucru, nu va compune tablouri ca acela cu moșul cu biserica'n spinare. Totuși pictorul *Bilțiu* are calități cari se vor impune cu timpul. Ii dorim să câștige cât de'n grabă, eliberarea de sub robia naturii și claritatea viziunii plastice aceasta în interesul lui și al plasticeii ardelenne deopotrivă.

AUREL CIUPE

MIȘCAREA CULTURALĂ DIN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE

CĂRȚI

MIHAIL SADOVEANU : Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă. (Edit. „Națională”, S. Ciomei, București, 1929.)

Zodia Cancerului este reînvierea unei epoci sumbre și tulburi, prin povestirea dragostei Domniței Catrina, fata Ducăi-Vodă, cu beizade Alecu Ruset, pe al cărui părinte, Antonie Ruset, Duca-Vodă îl răsturnase luându-i locul în scaunul Moldovei. Dragoste tănuită și chinuită, cu despărțiri lungi și mistuitoare, cu întâlniri pripite și primejdioase, chibzuite cu mare meșteșug și farmece de dădaca, țiganca Măgdalina. Dar ca și în *Demonul Tinereții*, unde intriga în sine cade pe al doilea plan, strălucirea cărții constând în zugrăvirea neîntrecută a naturii — și aici romanul de dragoste e mai mult o pricină pentru evocarea puternic colorată a cadrului istoric, pe care-l vedem desfășurându-se cu prilejul călătoriei prin țara noastră către Stambul, a abatelui franțuz Paul de Marenne. Sadoveanu are un mare dar de a da viață pasiunilor simple, tragice și primitive, cum face în *Păcat Boieresc*, *Haiă Sanis* și altele, și cum face și aici, punând în moartea beizadelei Alecu și în căsătoria Domniței Catrina cu Ștefan Ghebosul și urâtul — adevărată moarte vie — sfârșitul pașimii lor arzătoare. Dar Sadoveanu are un dar și mai mare: acela de a da glas trecutului; și aici găsim în povestirea de față izvorul încântării noastre. Sălbătăcimea primitivă a privilegiștilor Moldovei, obiceiurile patriarhale de ospitalitate, cu tradiționalele sar-male, plăcinte și vinuri vechi, viața de curte cu intrigile boierilor din divan și cu pravoslăvnicia familiei domnești, aspectul oriental al Iașilor, superstițiunile poporului, toate nasc proaspete sub ochii noștri ca și sub privirile mirate ale abatelui de Marenne, care, fin epicureu, știe să prețuiască în cumpănă dreaptă atât vinul de Cotnar cât și ciobra de protoacă...

Evenimentele ne poartă câteva timp și la Stambul și avem cinstea să asistăm la o partidă de șah a prea puternicului sultan Mehmet cu de Marenne, putând sur-

prinde în același timp ițele atât de strâns legate dintre Poartă și birnica Moldovă suptă de lăcomia turcească.

Dar ceea ce dă acestui fond atât de interesant prin el însuși, puterea de a ne transpune în miezul povestirii, este desăvârșirea formei, unde arta lui Sadoveanu se dovedește a rămâne unică în felul ei. Limba e atât de sugestivă, parfumul arhaic-cronicăresc atât de bine conservat, stilul atât de îmbibat de culoare locală, încât încă odată Sadoveanu s'a dovedit a fi singurul mare urmaș al lui Creangă.

Cornelia Buzdugan

C. ARDELEANU : Am ucis pe Dumnezeu. Roman. Editura „Cartea Românească”, 1929.

După „Diplomatul, Tăbăcarul și Actrița” romanul de moravuri cu tărnie de frescă socială, îl vedem pe domnul Ardeleanu, îndreptându-se către romanul psihologic și anume către cel mai îndepărtat gen — genul psihologiei morbide — cu un singur personaj principal, ale cărui mobile și reacțiuni nu sunt nici concordante, nici discordante mediului, ci în tot cursul acțiunii, eroul, cu personalitatea despicată, stăruint într-o implacabilă obsesie până ce înfrânt de puternicia impulsivității, care-l mână spre lămurirea, chiar prin mijlocirea crimei, a chinuitoarei lui neliniști, se prăbușește ca individ social, dar se regăsește ca om. Pictorul Adrian Vornicu, descendent dintr'un neam preotesc și el însuși menit s'ajungă preot, rupe, după terminarea studiilor, mersul fișnit al carierei, ca sub imperiul forțelor lăuntrice de creațiune, să se consacre artei. Doar aparent și pentru un timp relativ scurt, s'a putut el elibera de vechile lui indelemniciiri mistice, nu numai impuse zilnic de tatăl său acasă și de profesori în școală, ci parcă transmise chiar gândurilor lui, de moștenirea grea a multiplor generațiuni de preoți; căci odată cu strădania către desăvârșire și cu nesațul gloriei, forța de creațiune devine scop, în loc de a rămâne mijloc și ca atare motiv de puternică îndoială și neliniște.

„Cred în mine și numai în mine, iar când voi ajunge să egalez în creațiune pe Dumnezeu sau numai

pe Isus, voi crede în Ei, ca în aceiași măsură toți să creadă în mine”.

„Dacă este El, eu nu mai însemn nimic. Arta nu mai există, iar opera desăvârșită, e o ficțiune ce nu mai poate fi creată. Înțelegi, de ce nu cred în Dumnezeu”.

Astfel gândește pictorul și în eul lui hipertrofiat, ideea delirantă a Dumnezeirii este motivată pe teme de rivalitate, astfel că într'un moment de nestăpânită impulsivitate el ucide un copil (simbolul înfrunțării lui Dumnezeu în om). Abia mărturisindu-și crima și singur cerând ispășirea, el își dă seamă, că deviasc dela viața ce-i fusese hărăzită și vindecăt prin umilință, smerit simte că va trăi de acum înainte, între zidurile închisorii, sub harul binecuvântat al Dumnezeului redobândit.

Domnul Ardeleanu are mari calități de romancier; compoziția îi este riguros artistică, atmosfera romanului sumbru colorată și deci adecvata dramaticului conținut și expunerea convingătoare prin emoțiune. Poate chiar prea marea facilitate de stilizare, vatămă unui subiect atât de frământat. Parc'am dori să fim mai chinuiți, cefind romanul, să ne pătrundem și mai mult de lupta anxioasă din sufletul bolnav. Ori expunerea, adeseori rapidă a autorului, captivează până la coplesire și înlătură accesul altor emoțiuni mai subtile, mai intelectuale, mai apropiate de curiozitatea științifică. Un număr de detalii, chiar obositoare, ar explica mai bine mersul unei gândiri ce se hipertrofiază; dar autorul în dorința de a sugera, adeseori schematizează, coborând ritmul lucrării la cel al unei nuvele. Poate mai multă pedanterie n'ar strica unei exuberanțe romantice ca cea a domnului Ardeleanu. Abia terminând cartea, cazul patologic al pictorului Vornicu, e adus la instanța judecătii — bine înțeles la cântarul din toate împurile pieziș cumpănit de logica verosimilului. Câteva întrebări se impun net: oare un nebun real, cu dedublarea personalității (cazul pictorului) poate căpăta liniștea necesară și mai ales o nouă convingere, chiar după comiterea unei crime? Oare nebunia lui nu va născoci alți Dumnezei, ce vor trebui distruși, pentru ca la urmă el însuși să se poată preschimba în Dumnezeu, realizarea definită a năzuinții lui bolnave? Demonstrația Domnului Ardeleanu este totuși atât de convingătoare prin emoțiune, încât lăsând cartea din mână, te întrebi dacă Domnia-sa n'a prins acel intuitiv imponderabil, care nu e încă știință, dar e mai mult decât literatură, depășind astfel logica faptelor cunoscute și permise de convenționalul verosimilului.

V. Papilian

E. G. RACOVIȚĂ: *Evoluția și problemele ei*. (Biblioteca Eugenică și Biopolitică a „Astrei”, No. VI, Cluj 1929, 183 p., 30 pl.).

Înainte de toate o mențiune specială execuției tehnice ireproșabile. Format și tipar frumos, ilustrațiuni clare. E un pas îmbucurător pentru remedierea crizei cărții românești. Factorul „editor” și-a făcut datoria în acest caz. Urmează să și-o facă și factorul „cumpărător”. E. G. Racoviță nu este numai un mare savant, ci și

un povestitor plastic, plin de vervă și humor. La cele mai multe lucrări de popularizare se face sau nu exces de scientism, — lucrarea devenind astfel indigestă pentru cititorul nespecialist, — sau se scrie superficial, pseudo-literar și diluat, compromițând popularitatea științelor în ochii pricepătorilor. Nici un defect de acest fel nu găsim în această cărticică substanțială. Mergând treptat dela noțiuni mai ușoare la cele mai complicate, renunțând la definiții savante, ilustrând și cele mai mici detalii cu exemple sugestive, autorul te face să crezi că citești un roman al devenirii vieții pe pământ. După o lectură plăcută și ușoară, la sfârșit te pomenești că te-ai familiarizat cu un mare și important capitol al științei moderne. Profesorul Racoviță, care însuși a contribuit prin lucrările sale în largă măsură la clarificarea și punerea la punct a multor probleme ale evoluționismului modern, luminează pe cititor și asupra celor mai subtile și controversate chestiuni (neodarvinism, neolamarckism, genetică, mutaționism, evoluționismul în Sociologie, etc.). Pentru publicul nostru, prea exclusiv preocupat de probleme literare, această cărticică este un dar. Ea trebuie citită, — dar și cumpărată; „Astra” are nevoie de sprijin și nu numai moral.

V. B.

JEAN ROSTAND: *De la mouche à l'homme*. (Edit. Fasquelle, Paris 1930).

Cunoașterea dezvoltării celulelor sexuale și a structurii lor intime a însemnat o eră nouă pentru studiul fenomenelor ereditare.

Problema transmisiunii și determinismul patrimoniului ereditar își găsește astăzi o lămurire științifică grație acelor particule de cromatină (*cromosomii*), care dirijează dezvoltarea oului.

Drumul cercetărilor noi în ereditate a fost deschis de acea mică muscă de oțet cu pânțele negru (*Drosophila*), asupra generațiilor căreia, geneticianii au făcut mii și mii de observații, de două decenii încoace.

Autorul analizând legile eredității și structura germinală a *Drosophilei*, caută să înlătore chiar de la început toate obiecțiile ce se aduc teoriei cromosomice, arătând că mecanismul distribuției cromosomilor este de o generalitate absolută și că el e cheia tuturor fenomenelor ereditare.

Se insistă în deosebi asupra concepției specificității celulelor sexuale, a secrețiilor sexualizante și asupra localizării factoriale în cromosomi.

Ocupându-se de interdependența dintre ereditate și mediu, deși neodarwinian, R. ajunge la concluzia lui *Le Dantec*: „Ceia ce suntem depinde în aceiași măsură de cromosomii ce-i moștenim, cât și de împrejurările prin care trecem din ou și până la moarte”.

Cartea scrisă într'un stil foarte curgător — moștenirea de la acea ce a scris *L'Aiglon* — se termină cu o privire generală asupra ideilor eugenice, evidențiându-se necesitatea controlului eredității.

Dacă visul chimeric al lui Galton de a crea rase de supra-oameni depășește posibilitățile unei realizări, s'ar putea totuși ajunge la o ameliorare fizică sau intelectuală a rasei în generațiile viitoare prin mijloace negative ce ar împiedeca pe „sub-oameni“ să se reproducă.

O mișcare de asemenea natură a și început să ia naștere, disciplina eugenică fiind deja instituită în unele țări (St. Unite, Anglia, Suedia, Germania etc.)

Val. Pușcariu.

RAOUL MONMARSON: Europe, enfant gâtée du Monde. . . (Edit. Baudimière, Paris 1929.)

De virtutea conștiințiozității n'au prea suferit călătorii streini care ne fac cinstea să se ocupe de noi, nici chiar atunci când ne consacră volume întregi.

Câteva zile le e deajuns ca să ne „cunoască“ țara, întreaga desfășurare a vieții noastre și să culegă materialul necesar confecționării volumului. O călătorie de la frontieră la București, o plimbare prin capitală și câteva vizite protocolare, o excursie la mare și una la munte, la care se mai adaugă adesea păreri interesante ale unor minoritari și o sumă de amănunte de ordin personal de un interes mediocru, completează în mod foarte lesnicios volumul prin care suntem recomandați străinătății.

Puține sunt încă însemnările străinilor care nu suferă de aceste neajunsuri și de aceia ele sunt cu atât mai prețioase, când autorul dovedește discernământ și obiectivitate în lămurirea aspectelor atât de variate ale problemelor de la noi.

Unele din acestea sunt cele ale lui Raoul Monmarson, — strănele la un loc cu alte însemnări asupra stărilor politice din Anglia, Italia, Polonia, Grecia, Albania etc. —, înfățișând alături de icona aspră dar fidelă a moravurilor noastre politice și alte probleme de ordin intern și extern.

Capitolele referitoare la raporturile dintre noi și minoritatea maghiară din Ardeal și la pericolul sovietic din Basarabia sunt în deosebi de reținut. Se arată cu cifre și date scoase chiar din statisticele părintoase maghiare, că de neînțemeiate sunt pretențiile Ungurilor și cât de tendențioasă e propaganda iredentistă.

M. stăruie asupra importanței reformei agrare „care s'a justificat prin ea însăși fiind aplicată fără deosebire atât între țărani români cât și între cei unguri“. Autorul recunoaște că, dând dreptate Românilor, „Geneva a depășit cadrul unei țări, sancționând astfel principiul tuturor reformelor agrare“.

Imprejurările din Basarabia, acest „minunat teatru de operație pentru Soviete“, cu incursiunile venite de peste Nistru, ce au lăsat numeroase victime, îi dau prilejul să aducă amănunte asupra republicii de treizeci de ore dela Tatar Bunar și asupra rolului republicii autonome moldovenești. Aceste amănunte împrăștie atâtea calomnii care s'au pus de unii prieteni de-ai Sovietelor în sarcina noastră.

Pentru a dovedi cum bolșevicii „condamnă ei însăși propriile lor revendicări“ asupra Basarabiei, M. dă ca

exemplu recente hărți rusești cu indicarea naționalităților din România unde „Basarabia figurează reprezentată în trei părți distincte — $\frac{1}{10}$ sunt moldoveni, deci români, $\frac{2}{10}$ ucrainieni și $\frac{1}{10}$ germani“.

V. P.

REVISTE

Viața românească, (A. XXI, Nr. 9—10 Septembrie—Octombrie).

În acest țărzeliu ultim număr al revistei ieșene studiul d-lui Ibrăileanu „Eminescu. Note asupra versului“ atrage asupra sa mai cu deosebire atenția. „Note“ încheiate cu un accent de dureroasă renunțare: „Dar însemnările mele sunt întâmplătoare. Iar condițiile, subiective, de a le completa și organiza într'un tot, neprielnice. Poate se va găsi un tânăr, iubitor al lui Eminescu, care să se sacrifice. . .“

Mărturisim că nu-l vedem, deocamdată, ivindu-se, pe acest tânăr — și chiar dacă el ar răsări mai târziu, ne-ar reda, desigur, un alt Eminescu decât acela care se desprinde din paginile d-lui Ibrăileanu. Există anumec în aceste însemnări, ca în tot ce a scris d-l Ibrăileanu despre poet, o notă de neprețuită valoare pe care nici omagiul pios, nici analiza, oricât de pătrunzătoare a criticilor viitori nu va putea-o înlocui: vibranta notă personală a trăirii atmosferei eminesciene, participarea, nu numai prin afinități de sensibilitate ci și prin apropierea în timp, de cea atmosferă temperamentală din care s'a încheat versul eminescian. Toate acestea vor deveni cândva filologic, speculațiuni reci. . .

În notele din V. R. d-l Ibrăileanu înfățișează numai o latură a artei lui Eminescu: versificația. Rareori, convergența organică, necesară a tuturor elementelor de compoziție ale operei de artă își găsește o mai strălucită exemplificare ca în versul lui Eminescu. Stabilind, în evoluția dela 1870 până la 1883 a poetului, două faze (întâia până la 1869, a doua de aici încolo), d-l Ibrăileanu arată cum stărilor sufletești dominante în fiecare din aceste epoci, le corespunde un aspect metric deosebit. Poezia din faza întâia, poezie de dorințe vagi, de chemare, de așteptare („Eminescu, înamorat mai mult de amor decât de femeu“), învăluită aproape totdeauna în tablouri din natură, cere versul trohaic, pe când celei din faza a doua, — mai individualizată prin psihologism, mai concentrată, plină de regrete, de remușcări, de gelozie, i se potrivește mai bine cadența obosită, prelungită a iambului.

Variația măsurii și proporția dintre accentele principale și cele secundare sunt și ele minunate adaptări la fondul poeziei, iar rima, firească, rară, așezată mai totdeauna în cuvântul pe care se sprijină înțelesul versului, așa dar de elementară necesitate, cerută de structura logică însăși a frazei, apoi interdependența dintre calitatea rimei (masculină sau feminină) și tonalitatea afectivă a poeziei, desvâluie deasemenea nebănuite subtilități de alchimie poetică.

Toate aceste frumuseți sunt emanații ale unui fond de muzicalitate care în procesul genetic al versului nu poate fi urmărit până în cea mai intimă substanță a lui. Acordul dintre sonoritatea cuvântului și ideea exprimată are rădăcini tainice ce se întind dincolo de pufința analizei, într'un domeniu care nu poate fi măsurat ci, cel mult, intuit, simțit. Intuiția de fină, nervoasă acuitate, căreia însă nu-i lipsește controlul măsurii, a asociației, a simfului de ierarhizare, este marea calitate a scrisului d-lui Ibrăileanu. Intuiția aceasta ne transmite fiorul adâncimei poeziei eminesciene, desvâlue din misterioasa ei bogăție mai mult decât toate criticile ce s'au scris până acum. Iată de ce ne încapă înăuntru să sperăm că tot d-l Ibrăileanu ne va da odată și odată monografia demnă a celui mai reprezentativ poet al nostru.

i. c.

Gândirea. (Anul IX. Nr. 12).

Cu acest număr de Decembrie se încheie al nouălea an de existență a revistei care, dela război încoace, a tăiat cea mai adâncă și mai roditoare brazdă în câmpul literelor române.

Indrumătorul de azi al destinelor ei, Nichifor Crainic, poate constata cu legitimă mândrie că dintre prea puținele nume românești câte au răzbit să treacă dincolo de granițele țării, trei (Cezar Petrescu, Lucian Blaga, Oscar Walter Cisek) au ieșit din gruparea revistei.

Dincolo însă de această cântărire de reflexe îndepărtate, trebuie să prețuim cel puțin tot atât ceeace „Gândirea” a adus pentru noi, aici, acasă: aportul ei în zămislirea celui spirit robust și amplu românesc în care felurimile de aspecte, de tendințe ale țării noi, și-a găsit linia cea mai firească de polarizare.

Nu vom uita să amintim ce-a însemnat pentru noi apariția revistei aici, în Ardeal, și să ne gândim, cu melancolie, la cât ar fi putut însemna încă, pentru acest academic Cluj, dacă ea ar fi stărunit să rămână aici.

Căci cultul tradiției care în largă și modernă formulare a „Gândirii” s'a impus ca o cheazășie a autenticității și omogenității culturii noastre, dibuirea contururilor ființei noastre etnice în negura vremurilor de dincolo chiar de hotarele latinității, cuprind elemente de orientare de care nicăieri nu este mai mare nevoie decât aici unde lămurirea rostului nostru istoric se cere să fie făcută zi de zi.

Evident, nu se poate face o pedagogie a talentelor și „Gândirea” n'ar fi putut crea nici ea galeria de scriitori ardeleni așteptați. Suntem îndemnați, totuși, să credem că, rămânând la Cluj, ea ar fi pregătit terenul pentru mâine, ar fi creat o atmosferă după care Ardealul tânăr, acela care nu face parte din admirabilele uzine științifice de aici și nu s'a lăsat furat nici de valurile înșelătoare ale gazetăriei, tânjește. . .

Din cuprinsul numărului de față al revistei ne oprim asupra admirabilului articol al d-lui T. Vianu despre „Lucașfărul” lui Eminescu.

Dl. T. Vianu își propune să arate „că „Lucașfărul” este o sinteză a categoriilor lirice mai de seamă pe care

poezia lui Eminescu le-a produs mai înainte”. Dela motivul îndepărtat de inspirație, acel basm românesc al „feței din grădina de aur”, pe care Eminescu l-a cunoscut din notele de călătorie ale germanului R. Kunisch (Bukarest und Stambul, Skizzen aus Ungarn, Rumänien und der Türkei, 1861) și până la melancolica splendoare a poemei din ultima redactare, este un drum lung. Dl. T. Vianu descifrează cu bogată și fină pătrundere etapele acestui drum ascendent și arată că în „Lucașfărul” se îmbină elemente luate din cultura antică cu elementele romanticei germane, iar în seninătatea suverană a simbolului fuzionează toate experiențele unei vieți de meditație fecundă, „Lucașfărul” rezumând astfel întreaga personalitate a poetului. „Dacă soarta ar voi ca în noianul vremurilor viitoare întreaga operă poetică a lui Eminescu să se piardă, după cum lucrul s'a întâmplat cu atâtea opere ale antichității și numai „Lucașfărul” să se păstreze, strănepoții noștri ar putea culege din el imaginea esențială a poetului”. — Este omagiul convenit operelor definitive de artă.

i. c.

Convorbiri literare (An. 62. 1929).

Imbrăcând vestmânt de nouă tinerețe, după o îndelungată odihnă, „Convorbirile literare” încep publicarea amintirilor marelui meșteșugar al graiului românesc, Ion Slavici, sub titlul generic pus de el însuși *Lumea prin care am trecut*.

Amintirile de caldă evocare ale lui Eminescu, prieten și tovarăș de studii tot odată și confesiunile amare din „Inchisorile mele” sunt întregite astăzi cu toate măturile vieții acestui cîșitor al literaturii românești, răsplătit la bătrânețe cu prigoană și nerecunoștință.

Memoriile încep cu aduceri aminte din copilărie, din acea podgorie a Ardealului, în care se evoacă viața politică a românilor ardeleni în a doua jumătate a veacului trecut.

Peasupra acestor închegări de viață nouă, ieșite din frământarea revoluției din 1848, plutește figura mamei lui Ion Slavici, ale cărei îndemnuri și calități sufletești au avut o influență covârșitoare asupra formării caracterului marelui scriitor.

Două epistole trimise de scriitor, când era bolnav la Brühl, lui Iacob Negruzzi și două acte din arhiva licului din Sătmar unde și-a trecut Slavici bacalaureatul completează chiar din acest număr memoriile.

În bogatul material ale revistei se remarcă din cel documentar notele de călătorie al scriitorului danez H. C. Andersen, cu ocazia trecerii sale prin Țara Românească în 1841, (traduse de E. I. Păunel), apoi articolul rusului A. Skalkovski: *Virtuțile Românilor* (trad. de P. Nemoianu), în care spre a se explica politica de penetrație a Rusiei în Principate se afirmă că: „în prima jumătate a sec. XIX-lea ținuturile Moldovei și Valahiei s'au transformat din pustietate în state bogate, datorită acestei poezii”, și ni se aruncă în același timp învinuirea de a fi răspuns acestor binefaceri cu ingratitude, fiindcă n'am binevoit să facem jocul panslavismului.

v. p.

Ramuri. (Anul XXII, Craiova.)

Vechea publicație olteană, decana revistelor craiovene, ajunsă în al XXIII-lea an de existență, își urmează frudnică, drumul, nevoind să cedeze nici greutăților materiale, nici piedicilor de tot felul.

Firește, timpul a toate schimbător, n'a cruțat ideologia, spiritualitatea acestei reviste. Dela N. Iorga și D. Tomescu la Radu Dragnea și apoi la T. Arghezi, este o evoluție puțin cam accidentală. Totuși, ramurile bogate, arată că rădăcina sănătoasă și trunchiul puternic, vor putea rezista intemperiilor.

Numerele apărute anul trecut, conțin o materie destul de variată. Tradiționalistul D. Nanu, lângă revoluționarul T. Arghezi, Ion Sângeorgiu lângă A. Cotruș, I. Dongorozi lângă D. Iov.

În ultimele două numere, d-l I. Sângeorgiu caută — ceace au mai făcut și alții înaintea d-sale — să identifice izvoarele de inspirație din „La Steaua” și „Luceafărul” lui Eminescu cu citate din lucrările asemănătoare ale scriitorilor germani. i. c. d.

Societatea de Măine. (An. VII, No. 1—2 și 3).

Activitatea sânguincioasă a acestei reviste, consacrată problemelor sociale și economice, lasă în răstimpuri loc și manifestărilor literare. Unele din ele s'au arătat demne de tot interesul și n'au întârziat să fie remarcate chiar de critica străinătății.

Așa sunt de pildă „Aspectele din literatura maghiară contemporană din Ardeal” ale d-lui Ion Chinezul contribuții de o deosebită însemnătate pentru cunoașterea vieții și tendințelor culturale ale minorității maghiare.

Cel dintâi număr din al 7-lea an ne aduce un articol al criticului d. Tomescu în care se discută aportul Olteniei în literatura românească.

Oltenia, deși cu o viață atât de bine caracterizată n'a produs până acum un scriitor care să depășească cercul strîmt al valorilor locale. Dl Tomescu găsește explicația acestei întârzieri de afirmare pe terenul creației literare, „în puritatea energiei ei naționale”. „Lipsită de evenimente și frământări, care să-i stimuleze și să-i fortifice conștiința de sine, Oltenia a dus mai mult o existență fiziologică, de cât una spirituală”. Iar debutul Olteniei în literatură nu prin proză, ci prin poezie și încă prin una mohorită (Traian Demetrescu, Burlănescu Alin, Haralamb Leca, N. Vulovici), care e contrarie sănătății și vigoarei oltenești își află o explicație în contrastul ce există adesea între natura operei și temperamentul scriitorului.

Dl. Tomescu, ale cărui credințe tradiționaliste sunt cunoscute, arată că sguuirea războiului a creat mai ales în Oltenia o întărire și o afirmare a spiritului tradiționalist și găsește că deabia acum începe statornicirea firească a unei literaturi regionale oltene, izvorâte din nevoia acestei provincii „de a se căuta pe ea însăși și realitățile care o reprezintă mai credincios”.

O interesantă convorbire cu un profesor rus asupra comunismului semnează dl. Liviu Rusu.

De remarcat deasemeni articolul dlui *Isaia Tolan* asupra tumeului Teatrului Național din București la Arad, acum 61 de ani și acel al dlui *Aurel Decei* (Literatura românească în Italia). v. p.

Țara Bârsei (No. 1, anul II, Brașov 1930.)

O revistă regională care își îndeplinește perfect rostul. Răsfoind primul volum și cetind contribuțiile, mai ales istorice, dar și unele științifice, foarte interesante, ne uimim câte lucruri importante pentru trecutul nostru ne poate da o regiune ca Brașovul. Tot mai mult se vede ce importanță a avut cetatea de sub Tâmpa în formarea ideii unității culturale și politice românești. Primul număr al volumului II, tot atât de îngrijit ca și celelalte, (pretutindeni se simte simțul de ordine și de decență al directorului A. Banciu), înseamnă un nou pas în mersul ascendent al revistei. G. Bogdan-Duică dă, viori, o contribuție la activitatea de traducător a lui Gavril Munteanu; urmează apoi o retipărire de fragment al meditațiilor religioase, tradusă de G. Munteanu. Interesant pentru evidențierea procesului de continuă osmoză între principate și Ardeal, este studiul lui Aurel A. Mureșanu: „Știri noi despre refugiații Munteni la Brașov în secolul al 18-lea și în răsăritul din 1821”. (O copilă a lui Enăchiță Văcărescu îngropată în 1771, mama sa moartă în 1772 în Brașov.) Calde cuvinte de amintire închină regretatului Aurel Ciortea, A. Maior și V. Bologa. Axente Baciu ridică din uitare figura senină a lui Grigore Pantazi. Note răslețe despre Brașoveni de G. B. D. (G. Bogdan-Duică), „Trei scriitori” (Hodosiu, Rațiu, Iacob Bologa) din 1861 adresate probabil lui Iacob Mureșanu, „O plângere a poezilor din protopopiatul Brașovului” de C. Mușlea evoacă timpurișe de împilare și frământări din veacurile trecute. În partea literară duioasele poezii ale Ecaterinei Pitîș sunt mărturia unui talent necesat. Din cele două poezii de Dumitru Olaru trebuie remarcată „Balada popoului”. „Din stînga și din dreapta” și „Babu Mitiu” de S. Tamba sunt mici contribuții literare ale unui scriitor cu humor sec fărânesc și cu sensibilitatea unui om de inimă, care prea mult își pune lumânarea sub obroc. Durere din durerea noastră a tuturor care am făcut războiul sub steag străin, găsim în scrisorile locotenentului Ioan Meșolă, mort prea curând. În câteva cuvinte impresionante îi zugrăvește Axente Banciu calvarul. La dări de seamă o amănunțită analiză a biografiei lui Ioan Rațiu de Ioan Georgescu (A. A. Mureșanu) și a antologiei germane de Netoliczka și Wolff. (Ion Gherghet). v. b.

Erdélyi Helikon (Heliconul ardelean). (A. III, Nr. 1 Ian. 1930).

Revista al cărui nume l'am pus în capul rândurilor de față, înseamnă începutul unei ere de cristalizare după dibuirile care și-au găsit o expresie mai ales în periodicele Napkelet (Soare-răsare), Pászortüz (Foc de păstori) și Erdélyi irodalmi szemle (Revista literară ardeleană).

Intemeiată în Mai 1928 în cadrele casei de editură *Erdélyi szépművés céh*, condusă de *Nicolae Kisbán* (pseudonimul literar al lui *Nicolae Bánffy*) și de poetul *Áprily* (plecat în toamna anului trecut la Budapesta și înlocuit la masa de redacție de *A. Kuncz*), *Erdélyi Helikon* a știut să grupeze în jurul ei cele mai distinsse condeie din *Ardeal* (*Reményik, Áprily, Bartalis, Bárd, Dsida, Tompa, Kós, Makkai, Berde, Gulácsy, Markovits, Nyírő, Tamási, Gyallay, Kuncz și Molter*) și a asigurat colaborarea câtorva scriitori consacrați din Ungaria (*Babits, Kosztolányi, Móricz, Székfi, Németh*), a pus în discuție, prin anchete ingenios organizate, câteva probleme interesante (locul regionalismului în complexul literaturii maghiare, atitudinea generației noi, justificarea romanului istoric etc.) — și, ceea ce trebuia spus de la început: a dat literatură aleasă, bogat material de documentare, ilustrații variate (alături de pictori și gravori unguri și sași ca *Debreceni, Kós, Kisbán, Kimm, Mattis-Teutsch* etc. întâlnim și nume mănăști: *Ciupe, Cornea, Demian*).

Numărul de anul nou se deschide cu un articol al lui *Babits*: „Europeanism și regionalism”. Tipul scriitorului mare — se plânge *Babits* — a dispărut, azi nu există decât scriitorii buni. Literatura a pierdut contactul cu problemele eterne ale umanității, parțialul, fragmentul, pitorescul s'a substituit sintezei. Și, ciudat, după asemenea premise, *Babits* pare a se fixa la concluzia că unitatea europeană se va refăce prin recompunerea regionalismelor.

Molter și *Zillich* rezumă răsunătoarea discuție deschisă de *Maria Berde* în *N-rul* din Octombrie 1929 al revistei, cu ocazia apariției romanului istoric *Vérforony* (Turnul de sânge) al lui *Geza Tabéry*. *Berde* reproșează atunci scriitorilor minoritari, că prin abuz de istoricism, ei dezertează dela arzătoarele probleme ale prezentului: „La ce bun răscolirea frunzișului mort?... Mult mai bine ar fi să arăți, în toată sinceritatea, ziua de azi”.

Cuvintele Mariei *Berde* au stârnit o mică furtună. Tânărul prozator brașovean, *Alexandru Kacsó* a rostit verdictul amar: „Scriitorii ardeleni sunt lași!” — Alții (*Franyó, Árad*) au găsit din nou ocazia binevenită pentru a-și afirma o veche convingere și anume că transilvanismul și întreaga această literatură ardeleană este un nou sens, o minciună.

Firește, apărătorii romanului istoric (*L. Kovács și Dóczy*) n'au întârziat nici ei să ia o atitudine.

Zillich aduce o notă de calmă apărare a libertății inspirației. Lipsește romanul actualității? Foarte adevărat. Dar nu lozincile vor fi în stare să-și dea viață. „Mai puțin program, mai puțin proclamafii... dar mai multă și mai necruțătoare critică... pentru diletantism, pentru provincialism și incultură, cu un cuvânt: mai multă calitate”.

Subliniem amintirile din revoluția ungurească din toamna anului 1918 ale lui *N. Bánffy* și traducerile din *Blaga* ale lui *Emeric Kádár*, tălmăcirii de pătrunzătoare finețe, demne de a figura în linia nobilelor năzuințe de apropiere culturală pentru care excelența revistă clujană are înțelegere și gust deopotrivă.

i. c.

Revue des deux Mondes. (15. Dec., 1929).

JULES CAMBON: *Clémenceau*.

Viaja pasionantă a acestui „erou ce a umplut întreaga lume cu numele său și a salvat Franța”, arată că a fost un copil al acelei *Vendee*, totdeauna pământ al refractarilor. Omul care a reproșat lui *Gambetta* și *Jules Ferry* că sunt oportuniști ținea de vechii republicani din 1848 pe care i-a zugrăvit *V. Hugo* în figura lui *d'Enjolras* din *Les Misérables*. El adora revoluția în bloc; patriot ca *Danton*, ostil la tot ce era străin, neîncrăzător, necruțător pentru adversarii săi, un jacobin în toată puterea cuvântului. Acest om al progresului trăia din trecut și în trecut.

În 1871 a suferit mult de pe urma înfrângerii franceze și din cauza adversarilor săi. I se părea că viața justifică prea mult disprețul ce-l avea despre oameni și acest sentiment dădea adesea vorbelor sale o vădită amărăciune.

A fost un profund individualist, dar individualismul său n'a fost pur intelectual, ci transportat totdeauna în acțiune. Omul cel mai puternic din lume adăuga el, completând pe *Ibsen*, nu e acel care e mai singur, ci cel care poate desvolta mai multă energie personală. Această mare forjă făcută pentru acțiune a arătat de ce e capabilă în 1917. Când pronunță la 20 Noembrie declarația sa în *Cameră*; „La o parte campania pacifistă, la o parte uneltrile germane, nici trădare, nici trădare pe jumătate. Războiul și numai războiul, armatele noastre nu vor fi prinse între două focuri”, părea că a apărut la tribună, Franța din 1792.

Și a câștigat războiul, a prezidat Conferința de Pace, încheind tratatul dela *Versailles*, care cu toate criticile ce i se aduc e conform cu tradiția politicei franceze, care a fost totdeauna favorabilă națiunilor mici.

Revue des Vivants. (Dec. 1929).

A. L. JEUNE: *Le Krach américain*.

Statele Unite au ezitat între două concepții: una deschisă realităților universale, exercitarea rolului său de țară creditoare, alta strâns națională, de utilizarea imensei sale bogății în propria dezvoltare interioară. Pierderea sentimentului de a fi un cetățean al lumii a fost pentru americani cauza „boom”-ului fără precedent al valorilor americane, căruia i-a urmat după doi ani cunoscutul crah din *Wall-Street*. Tehnic toată drama financiară dela *New-York* e o urmare firească a celor două decizii contrare luate la interval de 2 ani.

În August 1927 Banca Federală din *New-York* scade scontul la 3 1/2%, în August 1929 îl ridică la 6%. Scăderea scontului a avut de scop crearea unei supraabundențe monetare în Statele-Unite, ca marile capitaluri să caute în Europa interese mai ridicate. Această supraabundență a provocat la început exodul aurului în profitul continentului european, fortificându-se schimbul pe piețele dela *Londra, Paris, Berlin*, etc. dar în același timp valorile americane în urma speculației bursei — care e fiica abundenței monetare — au început să se urce vertiginos. Astfel din August în

Septembrie 1927, indicele bursei lui *Standard Statistics* sare dela 179 la 191 și creșterea a fost continuă.

Intervenția băncilor, întâi prin mijloace oratorice, apoi prin vinderea fondurilor publice n'a făcut decât să stimuleze elanul speculatorilor. A urmat apoi o întreagă serie de eșecuri ale băncilor federale, recurgându-se în cele din urmă la ridicarea scontului.

Urcarea valorilor la bursă datorită realizării unor cifre de afaceri din ce în ce mai ridicate a societăților industriale (în cele 3 trimestre din 1929 s'a înregistrat o mărire de 20·3% față de anul precedent) nu reprezintă decât o prosperitate fictivă, căci fiecare crede că cu cât câștigă la bursă mai mult, cu atât trebuie să cheltuiască mai mult. Belșugul economic a Statelor-Unite devenise un mit, care contribuia la surescitarea speculației.

Iar insolenta prosperitate a Bursei din New-York devenise o sfidare a echilibrului economic mondial și imperialismul american amenința independența întreprinderilor europene. Aurul european traversa Atlanticul pentru a căuta dobânzi de 10—15%, astfel că băncile din Europa fură silit să ridice scontul. Opera de speculație a Americii a fost însă oprită brusc, când industriile americane începură să intre într'o epocă mai puțin înfloritoare. Industrii și trusturi întregi s'au prăbușit în Statele-Unite. Nici un crăh n'a fost mai brutal, perturbația economică fiind însoțită de o criză psihologică.

Cu toate acestea, dacă unele consecințe imediate sunt dramatice, fără îndoială însă că cele mai îndepărtate vor fi încununate de prosperitate. Sfârșitul „boom“-ului înseamnă desigur revenirea la adevărul economic și la logica monetară. Ipoteca americană asupra Europei încetează prin revenirea în Europa a capitalurilor emigrate, scontul fiind în scădere la toate bursele europene odată cu transformarea situației respective a Statelor-Unite și Europei.

v. p.

Archeion. (Archivio d'Istorie della Scienza, Roma 1929, vol. XI, No. 1, 2, 3.)

Publicația de sinteză istorico-științifică a lui *Aldo Mieli* a avut ocazia să fie semnalată de mai multe ori în revistele noastre (Rev. Istorică, Clujul Medical). Acest profesor universitar italian și-a reorganizat anul trecut revista pe baze internaționale. Nu odată am găsit în volumele mai vechi lucrări interesând istoria științelor la noi. După reorganizare, România este reprezentată în comitetul de redacție prin 2 redactori. În N. 1 al vol. XI. a apărut un articol despre istoria valorizării și vaccinării în România. Două comunicări de prof. *L. Karl* despre alchimia în timpul lui Matei Corvin (vol. XI, No. 2. 3) au importanță și pentru noi. O foarte bogată și detaliată bibliografie și cronică informează asupra mișcării științifico-istorice internaționale, mișcare care prin înființarea comitetului internațional de istoria științelor din Paris și-a dovedit din nou importanța și vitalitatea și și-a găsit în sfârșit un centru de cristalizare.

v. b.

INSEMNĂRI

MĂȘTERUL MANOLE al lui *Lucian Blaga* a pus în valoare frumusețile tănuite în sobra melopee a baladei populare. Legenda mănăstirii Argeșului are, față de variantele din literaturile popoarelor vecine, o incontestabilă superioritate în privința perspectivei. În balada ungurească, de pildă, meșterul zidar își zidește soția între pietrele unei cerăți. În poezia românească însă falfăic, pe deasupra mohoritelor tocmiri omenești fiorul straniu de sfințenie (motivul mănăstirii) în care superstiția păgână și cvlavia creștină se îmbină.

L. Blaga a adâncit acea tălatură a legendei, dându-i amploare de mit românesc. Și aici este marea însemnătate a operei lui, unică în literatura noastră. În *Meșterul Manole*, Blaga a surprins momentul de intersecțiune a tuturor elementelor care compun sufletul românesc în fața lui de închegare. Sfâșiat între bogumilismul fanatic al starețului și veselia luminoasă a Mirei, lăsându-se, sugesționat, totuși, mai mult de Găman, acțiunea lui Manole descrie parabola dintre durerea, aspirația amorfă a pământului românesc și realizarea, prin tragedia creației, a acestei aspirații. Găman și Manole sunt frați: cel dintâi e preistoria autohtonă, cel de al doilea, eroul murind pe pragul istoriei.

Linia care urcă dela Găman la Manole indică nu mai una din dimensiunile dramei: pe cea a timpului, a vechimei, a tradiției. Și celelalte două, reprezentate prin antinomia Mira—Bogumil (grație și lumină, cea dintâi, fanatism demonic, al doilea) — personajii așezate în cele mai îndepărtate puncte opuse pe înfînderea sensibilității românești de totdeauna — nu sunt mai puțin importante.

În sufletul lui Manole aceste elemente fuzionează și aceasta este complexitatea și tragedia lui.

Să mai amintim concordanța elementelor de decor, contribuția lor la crearea acelei impresii de vastă unitate: calfele de zidari stilizate în apostoli, frăgezimile de folklor presărate printre frazele grele de simbol, evocatoare de depărtări?...

Ce departe suntem de tradiționala factură a dramei „istorice“, de pașiștea teatrului francez, de ecuațiile facile care stăruie obsedant în mintea noastră, grație respectului în care suntem educați pentru ele!

*

Până să ajungă la Cluj, Blaga a trebuit să facă un ocol pe la Berna. Fi-va această glorioasă și pilduitoare peregrinare printre streini a celui mai original poet român de azi, de învăț pentru diriguitorii teatrului nostru din Cluj? Am dori să fie așa și am dori ca lipsa de îndrăzneală și de orizont din trecut să fie compensată prin punerea în repetiție a acelei drame care reprezintă una din răspântiile cele mai interesante ale Ardealului și care poartă titlul atât de sugestiv: „Tulburarea apelor“.

Nimic nu-i lipsește teatrului nostru pentru asemenea realizări. Reprezentația „Meșterului Manole“ a fost o confirmare strălucită a încrederii cu care ea a fost așteptată. Jocul actorilor (*Tălván* în *Meșterul Manole* indeosebi),

direcția de scenă susținută cu fină înțelegere de Șt. Bra-
borescu, decorul adecvat care dovedește încăodată gustul
ales al directorului C. Pavel; toate acestea la un loc au
alcătuit un cadru vrednic de textul inspirat al poetului
care a răsunat triumfător pentru întâia dată în Cluj, în
seara zilei de 11 Februarie 1930.

I. Chinezii.

Premiul Nobel pentru literatură acordat în acest an
scriitorului Thomas Mann își recâștigă o parte din
prestigiul pierdut prin decernarea lui unor scriitori care
nu se ridică deasupra obișnuitului, cum au fost în ulti-
mul timp *Grazia Deledda* sau *Sigfrid Undset*.

Trecerea de care se bucură Thomas Mann în Ger-
mania, cultura sa vastă și locul ce și l'a dobândit în
literatura europeană de după război îl desemnau pentru
recompensa acestui areopag al culturii moderne.

Burghez prin naștere, născut la Lübeck în 1875
Thomas Mann, crescut într-o severă tradiție, deși visează
la început o sinteză a burgheziei și a artei, — adorând pe
Wagner — se oprește apoi la ideile lui Nietzsche și Goethe,
în care vede întruchiparea spiritului fineriei germane
dela sfârșitul sec. XIX-lea.

Apărător al unui principiu de individualism roman-
tic și al unei culturi europene în care să se contopească
cele trei culturi: a occidentului (greco-latină), a lumii
germanice și a celei slave, Th. Mann marchează în-
treaga sa carieră literară prin acel cult al eului, deter-
minat de tradiția lutheriană și influența lui Nietzsche.

Buddenbrock, primul său roman (1901) nu e decât
o conversiune la ordinea conservatoare după anii svân-
turați ai tinereții. Un secol întreg de burghezii germană,
cronica a patru generații de patricieni dintr'un oraș han-
seat în sec. XIX-lea, formează cadrul celor două pro-
bleme ce vor fi reluate mereu: problema tradiției bur-
gheze și problema artistică. Ele se întâlnesc atât în
Tristan scrisă sub stăpânirea crizei wagneriene, în *König-
liche Hoheit*, în *Tonio Kröger*, roman anti-romantic,
reprezentând compromisul dintre cele două nostalgii:
a pasiunii artistice și a copilăriei burgheze, cât și în
turburătoarea navelă *Der Tod in Venedig*, adevărată
confesiune a unui intelectual nevrosat.

Ațutudinea contemplativă a acestui discipol sufleteșc
al lui Goethe e dominantă însă de atavismul burghez
odată cu începerea războiului mondial, când spre deo-
sebirie de fratele său H. Mann care satirizează Ger-
mania materialistă și imperialistă, publică acea carte de
război *Friedrich und die grosse Koalition*, în care în-
cearcă să justifice conduita Germaniei și mai târziu
Betrachtungen eines Unpolitischen (1915—1918), tratând
problema preservațiunii naționale amenințată de umanism
și cultura occidentală.

Nevoia inspirației din forțele naturii și mai ales a
educației, a sociabilității germane apare în unul din ulti-
mele sale romane, *Zauberberg*, sub forma unei contra-
verse, asupra viitorului civilizației, în care simboul sana-
torului dela Davos reprezintă triumful vieții asupra morții

Excesele naționaliștilor germani și anatemele lui
Spengler îl fac să se revolte și să renunțe la atitudinile
trecutului, căutând liniștea în eforturile spre o cultură
sintetică a Europei. Făcând din aceasta cultură o călăuză
etică a viitoarelor generații Th. Mann și-a câștigat nume-
roase simpatii, care n'au contribuit puțin la decernarea
premiului Nobel.

v. p.

Tânărul stat cehoslovac poate fi luat de exemplu în
ce privește stăruitoarea propagandă ce-o face în străină-
tate. O mare editură „Orbis“ din Praga oferă lumii streine
în fiecare an în limbile: franceză, germană și engleză
cărți noi, de o minunată execuție tehnică în care țara
e înfățișată sub toate aspectele ei caracteristice.

Literatura cehoslovacă își dă deasemeni pentru pro-
pagandă, partea ei de contribuție, găsindu-și traducători
în edituri streine cu reputație consacrată cum sunt
Grasset și Bossard, iar de apropierea care există între
scriitorii cehi și cei francezi, am putea fi, fără înconjur,
geloși.

Numărul special pe care-l consacră *La Revue Nou-
velle* literaturii cehoslovace contemporane se deschide cu
articole despre Cehoslovacia, poezii din Praga și amintiri
din această „Romă a Nordului“ semnate de *Jean Cassou*,
Philippe Souppault, *Jean Pré vost*.

Paginele cehoslovace încep cu o poezie de *R. Médek*,
dedicată lui *Otokar Brezina*, decedat anul trecut, în scri-
sul căruia, misticismul național născut din umilințele is-
torice ale unui popor îndelungat oprimat, s'a împletit cu
cel religios.

Fragmentele din opera acestui mare vizionar liric
sunt urmate de proză și versuri semnate de: *Joseph
Kapt*, autorul acelei anabase a legiunilor cehoslovace
prin câmpiile siberiene; *Karel Tchapek*, scriitor prodi-
gios cu faimă europeană; *Nezval* poetul cel mai de
seamă al generației cehe de după război; proustianul
Weiner, *Hora* precursorul școalei proletariene, *Vladislav
Vanciura*, romancier de mare talent, caracterizat de critici
drept un vizionar cu imaginație sălbatică, *Victor Dyk*,
K. Biebl, *F. Halas* etc.

v. p.

Raiul Păsărilor (*Ein Vogel paradies an der Donau*)
intitulează cartea sa despre viața păsărilor din Balta
Dunărei, naturalistul german *Hugo Bernatzik*. Dintre
atâtea lucrări care s'au scris asupra acestui muzeu natu-
ral, strâns între dâmburile M-șilor Măciunului și malul de
Miazăzi al Basarabiei, e desigur cea mai artistică și cu
deosebit folos în ce privește propaganda pentru cunoaș-
terea țării.

Viața fecundă a acestui teren, ce nu-și găsește ase-
mănare decât în delta Nilului, e arătată în o serie de
admirabile fotografii reproduse în cele peste 100 figuri
și planșe.

Desișul de stuhării cu canalele înguste, prin care
lotca pescărească deabia își face loc, peisagiile de balță

cu ochiuri de apă liniștite în care pescarii își svârl crăstnicele spre a le scoate încărcate de pește, tipurile de poveni și de țărani români cu gospodăriile lor formează un adevărat film de cinematograf al acestui colț al nașterii românești.

Ceeace face valoarea lucrării sunt însă mai ales reproducerile, care înfățișează viața tăimuită a ființelor înaripate din cuprinsul Bălții Dunărei, prinsă cu deosebită iscusință prin obiectivul aparatului fotografic. v. p.

Împlinindu-se zece ani dela trecerea Clinicilor Universității sub regimul românesc, colaboratorii și elevii mai multor profesori dela Facultatea de Medicină din Cluj au ținut să-și sărbătorească maiestrii și să evidențieze opera științifică și de organizare săvârșită în ultimul deceniu. Inceputul s'a făcut în cerc intim la Clinica Medicală. A fost o manifestație caldă și spontană adusă profesorului *Dr. Iuliu Hațieganu*. S'a insistat asupra operei științifice impresionante a acestui savant clinician ardelean care a reușit să-și ridice serviciul la un nivel european și să creeze o școală medicală românească în capitala Ardealului. În cadrele uneia serbări impresionante, foștii și actualii elevii ai clinicei oftalmologice au oferit prof. *Dimitrie Michail* o plachetă și un elegant volum comemorativ în care, prin cifre și date care nu mint, se găsește dovada enormei propășiri a acestui institut de învățământ și spitalicesc, propășire datorită elanului și competenței directorului său. Printr'o coincidență împlinirea unui deceniu dela romanizarea clinicei chirurgicale din Cluj s'a sărbătorit deodată cu a 50-a aniversare a nașterii Prof. *Jacob Iacobovici*. Intr'un număr festiv al „Clujului Medical”, elevii săi au evocat admirabila activitate științifică, didactică, organizatorie și națională a chirurgului clujan. Un frumos mănunchi de lucrări de specialitate care s'au tipărit în această publicație festivă sunt cea mai strălucită dovadă că profesorului Iacobovici i-a reușit să creeze o școală chirurgicală românească în Ardeal. Predarea ei și sărbătorirea celui căruia i s'a închinat s'a făcut ca-drele unei solemnități la care a asistat tot ce are Clujul intelectual mai select. Șirul acestor sărbătoriri științifice s'a încheiat deocamdată printr'o întrunire a colaboratorilor și prietenilor profesorului de anatomie patologică *Titu Vasiliu*. Și aici s'a putut vedea ce s'a creat la institutul condus de D-sa în domeniul științific și cât de mari sunt progresele realizate în reorganizarea și modernizarea serviciului în ultimii 10 ani. v. b.

Centenarul celebrei reviste franceze „Revue des Deux Mondes” a fost sărbătorit la Paris, în marele amfiteatru al Sorbonnei cu o solemnitate demnă de prestigii literaturii și științei franceze.

Gaston Doumergue președintele Republicii a onorat în persoană ședința, iar cuvântările în care s'a arătat rolul revistei în dezvoltarea culturii franceze au fost ținute de personalități ca: Pierre Marraud, ministrul Instrucției publice, Paul Bourget, decanul Academiei Franceze, Profesorul Thamin, care a vorbit în numele Universității din

Paris, Joseph Bédier de la Collège de France, Emile Borel etc.

Sărbătorirea acestui eveniment cultural, la care au luat parte și reprezentanții statelor streine a dat prilej organizării unei expoziții, în care s'au expus relicve amintind colaborarea înaintașilor (Victor Hugo, Musset, Lamartine, Balzac, Saint Beuve, Baudelaire etc.)

Iar volumul jubilar (*Cents ans de vie française à la Revue des Deux Mondes*), consacrat acestui eveniment, a apărut cu colaborarea a aproape tuturor scriitorilor ce reprezintă elita intelectuală a Franței contemporane: Paul Bourget, R. Bazin, Henri Bordeaux, Henri de Régnier, Gabriel Hanotaux, Charles Richet, Camille Julian, Raymond Poincaré, Louis Madelin, G. Lanson, Pierre Lassere etc.

Nu putem să nu amintim cu prilejul acestei sărbătorii recunoștința ce o datorim marelui reviste franceze. Ea a îmbrățișat în timpuri critice cauza românească; în paginile ei s'a publicat studiul istoricului *Edgar Quine* despre noi (1856), cât și studiile altor prieteni de ai noștri (*H. Desprez, Forcade, Poujade*), care au pledat alături de generația română ce se afla în 1848—1858 la Paris, pentru unirea celor două principate și realizarea ideei de întregire a românismului. v. p.

Adresa președintelui muzeelor engleze, *Sir Henry Miers*, prin care se solicită date și informații precise despre mărimea, scopul, caracterul și starea financiară a parcului etnografic din Cluj va avea poate darul să turbure — măcar de rușinea străinătății — nepăsarea oficialității față de Muzeul etnografic al Ardealului.

Deși a intrat în al 8-lea an de existență, deși acum un an și jumătate după trecerea de la Fundația Regele Mihai la Ministerul Cultelor și Artelor s'au dat asigurări solemne că Statul îi va dat tot sprijinul necesar spre a lua dezvoltarea sortită de inițiatori, devenind o mândrie a etnografiei românești, muzeul a fost șters din bugetul anului în curs.

Dispoziție absurdă care lovește în începuturile unei sănătoase realizări, tocmai în momentul când străinătatea se interesează mai activ de soarta plânuitului parc național, în care urmează să fie adăpostite pentru veacuri măturile vieții etnografice românești atât de împrăștiate și înfrate pe calea prefacerii și dispariției.

Pentru agonisirea și păstrarea acestui material etnografic, cât și pentru atâția savanți străini care se interesează de el, credem că nici un sacrificiu nu e de prisos și așteptăm generozitatea cuvenită din partea celor care au datoria s'o acorde. v. p.

Ediția completă a operilor lui Tolstoi, făgăduită de guvernul Sovietelor cu ocazia centenarului nașterii marelui scriitor e pe cale de înfăptuire. Ea va cuprinde nu mai puțin de 90 de volume, cu 400 de ilustrațiuni, fiecare volum purtând formula dorită de pustnicul de la Yasnaia Poliana: Reproducerea liberă pentru toate țările.

Această ediție scoasă de Soviete nu e destinată însă marelui public. Ea va avea un firaj limitat de 1500 exemplare.

În același timp cu Sovietele, cercul literar englez „Tolstoi Society“ a început publicarea în englezește a unei Centenary Edition. Primele șase volume însoțite fiecare de o introducere (Viața lui Tolstoi; Copilărie, adolescență, tinerețe; Douăzeci și trei de povestiri; Teatru; Ce e arta și Eseuri asupra artei, Învierea) au și apărut în editura Universității din Oxford.

Cartea care deschide colecția, Viața lui Tolstoi nu e decât celebra biografie, revăzută, prin care *Aylmer Maude* a atras atenția slaviștilor, iar Învierea e precedată de introducerea scriitorului *H. G. Wells*.

v. p.

Unul din semnele deosebitoare ale Ardealului nou este preocuparea pasionată a intelectualilor pentru politica militantă.

O presă cotidiană care să oglindească în întreg ea înțindere această frământare și care să detașeze elementul principal din înălțuirea cotidiană a evenimentelor nu s'a putut desvolta totuși.

Tradiția vechei gazete ardelenne, cu privirile ațintite la problemele de ordin general, a fost întreruptă prin fragmentarea în partide, pe de o parte, pe de alta prin concurența presei bucureștene, a cărei biruință dealfel, era firească.

Iată de ce chiar când n'ai împărtași credințele unei reviste politice ca *Țara Noastră* sau de curând apărutul *Ardealul Tânăr*, nu poți să nu recunoști valoarea lor din punctul de vedere al sistematizării gândirii politice.

Statornica vioiciune a celei dintâi în fruntea căreia *Oct. Goga* semnează număr de număr cele mai strălucite și mai robuste articole politice din întreaga noastră publicistică, colaborarea variată a d-ilor *Al. Hodoș*, *I. Agârbiceanu*, *I. Lupaș*, *P. Nemoianu* etc., la care se adăogă și contribuții din țară, aduc aminte de vremurile de glorie ale celei mai sprintene și mai literare gazete ardelenne de pe vremuri, *Tribuna*.

Ardealul Tânăr, se definește ca o „revistă de ideologie democratică“. Pornită la drum abia la 1 Ianuarie a. c., revista vrea să devie împlinirea unei așteptări legate de o parte din generația tânără a Ardealului. Remarcăm contribuțiile valoroase ale d-ilor *Șt. Bezdechi*, *N. Buta*, *G. Dragoș*, *Ol. Boitoș*, *S. Popa* etc. Literatura își găsește și ea un loc între paginile politice și economice prin versurile de vigoare rustică ale lui *A. Cotruș* și prin accentele de delicată melancolie a poeziei lui *T. Bugnariu*.

Necesitatea creștinismului activ în regenerarea societății românești de după război a fost tratată cu toată amploarea cuvenită în cele 14 conferințe religioase ținute în Cluj de părintele și cunoscutul scriitor *I. Agârbiceanu*.

Conferințele s'au concentrat asupra elementelor intelectuale și psihice care deschid drumul credinței creștine,

și au insistat asupra posibilității de activare creștină și în neamul românesc, a trecerei noastre dela o atitudine pasivă la una de creație în creștinism.

D-sa a stăruit, în deosebi, asupra obstacolelor care se pun în drumul oricărui om, care ajunge la conștiință, în elaborarea unei concepții creștine asupra lumii și vieții, arătând că aceste obstacole se ridică în mare măsură și din motivul că cei mai mulți dintre noi cunosc mai bine mitologia păgână, decât doctrina creștină. O parte a conferințelor a fost destinată expunerii adevărilor fundamentale ale religiei creștine.

Intențiunea conferențiarului de a ușura familiarizarea tinerimei și a publicului românesc, în mare parte indiferenți, față de doctrina creștină, a fost apreciată de toți cei care au urmărit întreaga serie de conferințe.

D-sa va începe în curând o nouă serie de conferințe care vor trata despre deosebitele fețe ale creștinismului activ.

Cu prilejul împlinirii vârstei de 50 ani — la 16 Dec. 1929 — revistele germane și cehoslovace publică date biografice, recenzii asupra operei și aspecte din viața scriitorului german *Hans Watzlik*, ceh de origină, care își iubește cu pasiune țara sa natală, Boemia.

Adânc cunoscător al istoriei, legendelor și obiceiurilor poporului său, *Watzlik* trăește, simte și suferă cu acest popor. În toate scrierile sale, se oglesc credințele, nădejdirile și suferințele poporului, cu basmele, legendele și cântecele lui, și, mai presus de toate, o neclintită credință în Dumnezeu.

i. c. d.

O descoperire paleontologică din cele mai interesante pare să fie cea anunțată în Decembrie 1929 de către un grup de savanți internaționali, trimiși de câțiva ani în China de către fundația Rockefeller, spre a face cercetări asupra oamenilor preistorici ce au trăit în continentul asiatic.

Misiunea științifică ar fi descoperit la *Tșukutin* (50 km. de Peking) resturile petrificate a zece oameni. Unul din craniile omenești care are toate oasele feței confirmă deducțiile făcute de Prof. *Black* și de alți savanți ai misiunii în urma descoperirii — făcute acum doi ani — a unui dinte petrificat. Ar fi vorba de o varietate a speciei umane necunoscută până acum.

„Omul de Peking“ (*Sinanthropus pekinensis*) ar fi trăit, după savanții care au examinat oasele, pe la începutul epocii glaciare. D-rul *Ellioth Smith*, cunoscutul paleontolog englez consideră descoperirea acestui strămoș direct al omului modern de o importanță deosebită, înțrecând cu mult pe cea a craniului de la Neanderthal a resturilor de la *Pitldown* și a mult discutatului *Pithecanthropus erectus*. Un alt savant *Sir Arthur Keith* stabilește vechimea osemintelor descoperite la 200—250 mii ani, ceea ce înseamnă că omul de Peking, ar fi trăit pe la începutul pleistocenului.

v. p.